

BI Norwegian Business School - campus Oslo

GRA 19204

Master Thesis in Accounting and Auditing

Thesis Master of Science

Norske ikke-profesjonelle investorers oppfatninger og forventninger til revisor, deres oppfatninger og bruk av revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger, samt oppfatninger knyttet til den nye revisjonsberetningen og KAM

Navn: Michael Larsen

Start: 01.01.2018 09.00

Finish: 03.09.2018 12.00

Masteroppgave ved Handelshøyskolen BI

Studium: Master i regnskap og revisjon

Tittel: Norske ikke-profesjonelle investorers oppfatninger og forventninger til revisor, deres oppfatninger og bruk av revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger, samt oppfatninger knyttet til den nye revisjonsberetningen og KAM

Innleveringsdato: 2. september 2018

Veileder: Flemming Ruud

Student: Michael Larsen

«Denne oppgaven er gjennomført som en del av Master i regnskap og revisjon ved Handelshøyskolen BI. Dette innebærer ikke at Handelshøyskolen BI går god for de metoder som er anvendt, de resultater som er fremkommet, eller de konklusjoner som er trukket.»

FORORD

Denne masteroppgaven markerer slutten på min toårige mastergrad i regnskap og revisjon ved Handelshøyskolen BI, er skrevet i studiets siste semester og utgjør 30 studiepoeng.

På den ene siden har det vært svært utfordrende å jobbe med denne masteroppgaven alene og ved siden av jobb. På den andre siden har jeg lært utrolig mye, både om masteroppgavens tema og om forskningsprosessen. Jeg ville ikke vært foruten erfaringene det har gitt meg.

Nå ser jeg frem til å begynne som revisjonsmedarbeider i Grant Thornton, og å få anvendt all kunnskapen jeg har opparbeidet meg gjennom dette studiet.

Jeg ønsker å takke min veileder, Flemming Ruud, for kvalitetsfylte forelesninger gjennom studiet og veiledning på denne masteroppgaven. I tillegg vil jeg takke alle respondenter som tok seg tid til å besvare min spørreundersøkelse, og intervjuobjektene som stilte opp til intervju. Denne masteroppgaven hadde ikke latt seg gjøre uten deres bidrag. Til slutt må jeg også takke familie og nære venner for god støtte og oppmuntrende ord gjennom hele prosessen, i tillegg til korrekturlesing. Tusen takk.

Oslo, 27.08.2018

Michael Larsen

SAMMENDRAG

Revisor og revisjonsberetningen har, som en følge av flere store regnskapsskandaler og finanskrisen i 2007-2008, vært gjenstand for mye kritikk, og verdien av revisjon har ofte blitt stilt spørsmål ved fra blant annet investorer.

Temaet for denne masteroppgaven er norske ikke-profesjonelle investorers oppfatninger og forventninger til revisor og revisjonen, samt deres oppfatninger og bruk av revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger. Da revisjonsberetningen nylig har gjennomgått vesentlige endringer er det også forsøkt å måle norske ikke-profesjonelle investorers oppfatninger til disse endringene. Det har ikke, meg bekjent, vært noe forskning på disse områdene i Norge tidligere.

For å besvare forskningsspørsmålene ble det gjennomført en kvantitativ web-basert spørreundersøkelse, samt tre påfølgende kvalitative semistrukturerte intervjuer, sistnevnte for å få en dypere forståelse av resultatene fra spørreundersøkelsen.

Funnene viser at norske ikke-profesjonelle investorer i liten grad forventer absolutt sikkerhet fra revisor og revisjonen, med hensyn til avdekking av vesentlig feilinformasjon, herunder feil og misligheter. Dette indikerer at et forventningsgap, med hensyn til sikkerhetsnivået en revisjon gir, ikke er utbredt blant denne brukergruppen. Resultatene viser også at majoriteten av norske ikke-profesjonelle investorer sjeldent eller aldri bruker revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger, og at de som bruker den i all hovedsak er interessert i hvorvidt revisjonsberetningen er ren eller ikke. Vedrørende den nye revisjonsberetningen og innføringen av KAM viser resultatene at norske ikke-profesjonelle investorer muligens ikke forstår informasjonen som formidles i KAM avsnittet, ikke er godt nok kjent med KAM eller fremdeles kun er interessert i konklusjonen i revisjonsberetningen. Imidlertid er det avdekket noen indikasjoner på at avsnittet om KAM har bidratt til økt forståelse for revisors rolle, og at den nye revisjonsberetningen som helhet oppfattes som mindre standardisert, samt lettere å lese og forstå i forhold til den foregående revisjonsberetningen. Ytterligere forskning anbefales imidlertid for å kunne utdype videre på dette, og diskuteres i masteroppgavens kapittel seks og syv.

ABSTRACT

The audit profession and the audit report have, as a result of several large accounting scandals and the financial crisis of 2007-2008, been subject to large amounts of criticism and the value of auditing has been questioned by, among others, investors.

The theme of this master thesis is Norwegian non-professional investors' perceptions and expectations for the auditor and the audit, as well as their perceptions and use of the audit report in investment decisions. Since the audit report recently has undergone significant changes, the current thesis has also attempted to measure Norwegian non-professional investors' perceptions of these changes. There has been no research in this field in Norway before, as I am aware of.

To answer the research questions, a quantitative web-based survey was conducted, as well as three subsequent qualitative semi-structured interviews to gain a deeper understanding of the results from the survey.

The findings show that Norwegian non-professional investors expect absolute assurance from the auditor and the audit only to a small extent, with regard to the uncovering of material misstatements, i.e. error and fraud. This indicates that an expectation gap regarding the level of assurance provided by an audit is not widespread among this user group. The results also show that the majority of Norwegian non-professional investors rarely or never use the audit report in investment decisions, and that those who use it are essentially only interested in whether or not the audit report is clean. Regarding the new audit report and the implementation of KAM, the results show that Norwegian non-professional investors may not understand the information communicated in the KAM section, they are not familiar with KAM or that they are still only interested in the conclusion in the audit report. However, the results indicate that the KAM section has somewhat contributed to an increased understanding of the auditor's role and that the new audit report, as a whole, is perceived to be less standardized and easier to read and understand, compared to the former audit report. However, I advise future research to elaborate further on this subject, which is discussed in chapter six and seven of this thesis.

INNHOLDSFORTEGNELSE

1. INNLEDNING	9
2. VERDIEN AV REVISJON.....	12
2.1 Revisjon og revisjonsprosessen	12
2.2 Trepartsforholdet.....	15
2.3 Prinsipal-agent teori	15
2.4 Revisjonens formål og revisors rolle	16
3. REVISORS RAPPORTERING	18
3.1 Revisjonsberetningen	18
3.2 Forventnings- og informasjonsgapet i revisjon.....	20
3.3 Kritikk fra investorer.....	23
3.3.1 Finanskrisen og regnskapsskandaler	23
3.3.2 Kritikk mot revisjonsberetningen.....	25
3.3.3 Ønsker fra investorer	26
3.4 Den nye revisjonsberetningen.....	27
3.5 Forskningsspørsmål	34
4. METODE	35
4.1 Forskningsdesign	35
4.2 Den kvantitative undersøkelsen	36
4.3 Den kvalitative undersøkelsen	37
4.4 Utvalg.....	37
4.5 Datainnsamling og dataanalyse.....	38
4.6 Reliabilitet og validitet.....	38
4.7 Etikk.....	39
5. RESULTATER OG ANALYSE.....	40
5.1 Bakgrunnsinformasjon	40
5.2 Forventninger til revisor og revisjonen.....	43

5.3 Bruk av revisjonsberetningen.....	49
5.4. Den nye revisjonsberetningen og KAM	54
6. DISKUSJON	58
7. AVSLUTNING OG VEIEN VIDERE	61
7.1 Begrensninger	62
7.2 Forslag til videre forskning.....	63
Litteraturliste	65
Vedlegg A: Spørreundersøkelse	72
Vedlegg B: Intervjuguide	77

FIGURLISTE

Figur 1: Trepartsforholdet i revisjon.....	15
Figur 2: The Audit Expectation-Performance Gap.....	20
Figur 3: Informasjonsgapet.....	22
Figur 4: Rammeverk for fastsettelse av KAM.....	30
Figur 5: Metodetriangulering.....	36
Figur 6: Kjønnfordeling (%)	40
Figur 7: Aldersfordeling	41
Figur 8: Utdanningsnivå (%)	41
Figur 9: Arbeidserfaring fra regnskap eller revisjon (%)	42
Figur 10: "Jeg har god forståelse for revisors arbeid og plikter ved revisjon av børsnoterte foretak"	44
Figur 11: Forventninger til revisor om avdekking av feil og misligheter (%).....	45
Figur 12: Forventninger til revisor om avdekking av feil blant respondenter med og uten erfaring fra regnskap eller revisjon	47
Figur 13: Forventninger til revisor om avdekking av misligheter blant respondenter med og uten erfaring fra regnskap eller revisjon	47
Figur 14: Forventninger til revisor om avdekking av feil blant respondenter med ulik erfaring fra investering i børsnoterte aksjer.....	48
Figur 15: Forventninger til revisor om avdekking av misligheter blant respondenter med ulik erfaring fra investering i børsnoterte aksjer	49

Figur 16: "Revisjonsberetningen inngår i mitt beslutningsgrunnlag når jeg vurderer å investere i et børsnotert foretak"	50
Figur 17: "Jeg er bare interessert i om revisjonsberetningen er ren eller ikke"	51
Figur 18: Bruk av revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger og interesse for ren revisjonsberetning	52
Figur 19: Effekter av KAM	55
Figur 20: Effekter av den nye revisjonsberetningen.....	57

TABELLISTE

Tabell 1: Gammel vs. ny revisjonsberetning	29
Tabell 2: Erfaring med investering i børsnoterte aksjer	42
Tabell 3: Forventninger til revisor om avdekking av feil og misligheter, sortert på oppfatning av påstanden om "god forståelse" for revisors arbeid og plikter.....	46
Tabell 4: Bruk av revisjonsberetningen, sortert på regnskaps-/revisjonserfaring og investeringserfaring	53
Tabell 5: Interesse for ren revisjonsberetning, sortert på regnskaps-/revisjonserfaring og investeringserfaring	54

FORKORTELSER

AA	Arthur Andersen
ASB	Auditing Standards Board
DnR	Den norske Revisorforening
ED	Exposure Draft
FRC	Financial Reporting Council
IAASB	International Auditing and Assurance Standards Board
IAG	Investor Advisory Group
IFAC	International Federation of Accountants
IMA	Investment Management Association
ISA	International Standard on Auditing
KAM	Key Audit Matters
PCAOB	Public Company Accounting Oversight Board
SNL	Store norske leksikon
USD	United States Dollar

1. INNLEDNING

De siste tiårene har flere store regnskapskandaler og finanskrisen i 2007-2008 nok en gang rettet søkelyset mot revisor. Verdien av revisjon og revisors rolle har blitt stilt kritisert og stilt spørsmål ved i etterkant av slike hendelser. Dette er blant annet fordi det har vist seg at flere store foretak som har kollapset, kort tid i forkant har mottatt *rene* revisjonsberetninger fra revisor. Med ren revisjonsberetning menes en revisjonsberetning hvor revisor konkluderer med at det reviderte regnskapet er utarbeidet i samsvar med gjeldende lover og regler og gir et rettvise bilde av foretakets finansielle stilling (Gulden, 2016). Mye av kritikken mot revisor er basert på en forventning om at en ren revisjonsberetning er en slags trygghetsgaranti for regnskapsbrukerne (Sikka, 2009), når det i realiteten ikke er det. Slike forskjeller i forventninger er omtalt som forventningsgapet i revisjon, hvor regnskapsbrukernes forventninger til revisor og revisjonen, og den faktiske naturen av en revisjon, ikke er samkjørt (IAASB, 2011). Tidligere forskning har vist at det foreligger et særlig forventningsgap knyttet til sikkerhetsnivået en revisjon gir, med hensyn til avdekking av vesentlig feilinformasjon (Epstein & Geiger, 1994; Humphrey, Moizer & Turley, 1993; Best, Buckby & Tan, 2001; Dixon, Woodhead & Sohlman, 2006).

Revisjonsberetningen er som regel den eneste rapporten fra revisor som gjøres tilgjengelig for regnskapsbrukere. I flere tidligere studier (Church, Davies & McCracken, 2008; Coram, Mock, Turner & Gray, 2011) har det kommet frem at revisjonsberetningen anses som verdifull, men at selve innholdet i den ignoreres. Regnskapsbrukerne har stort sett kun vært interessert i hvorvidt revisjonsberetningen er ren eller ikke. På bakgrunn av dette sies det at revisjonsberetningen kun innehar en symbolsk verdi og minimal informasjonsverdi. I tillegg har regnskapsbrukere i lang tid kritisert revisjonsberetningen for å være for standardisert, og skreddersydd foretaksinformasjon har vært etterspurt fra blant annet investorer (Porter, Ó hÓgartaigh & Baskerville, 2009; Mock, Bédard, Coram, Davis, Espahbodi & Warne, 2013; Coram et al., 2011; Gray, Turner, Coram & Mock, 2011). Videre har regnskapsbrukerne blant annet ønsket mer informasjon om revisjonshandlingene revisor har gjennomført.

Som et resultat av tilbakemeldinger fra investorer og andre regnskapsbrukere har det, for regnskap som ble avsluttet 15. desember 2016 eller senere, trådt i kraft nye revisjonsstandarder med hensyn til revisjonsberetningen (IAASB, 2016a). Endringene omtales som den mest betydningsfulle endringen i revisors rapportering på flere tiår (DnR, 2016). Den aller største endringen er innføringen av et avsnitt i revisjonsberetningen som omtaler sentrale forhold ved revisjonen, også kjent som *Key Audit Matters* (KAM). Formålet med KAM er å øke revisjonsberetningens informasjonsverdi ved å bidra til større åpenhet rundt den gjennomførte revisjonen.

Denne masteroppgavens formål er å undersøke norske ikke-profesjonelle investorers oppfatninger og forventninger til revisor, deres oppfatning og bruk av revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger, samt oppfatninger knyttet til den nye revisjonsberetningen og det nye konseptet KAM. Meg bekjent er det ingen tidligere studier som har undersøkt dette i Norge. Dette gjør det interessant å undersøke om oppfatningene og forventningene til revisor og revisjonen i Norge differensierer seg fra internasjonal forskning, blant denne brukergruppen som masteroppgaven avgrenses til.

Masteroppgavens struktur benytter i all hovedsak en tradisjonell tilnærming, basert på Saunders, Lewis og Thornhill (2016, s. 634), og forklares kort nedenfor.

Kapittel 1 presenterer masteroppgavens tema. I tillegg blir masteroppgavens formål og bidrag presentert for å sette masteroppgaven i en større kontekst.

Kapittel 2 tar for seg generell revisjonsteori og prinsipal-agent teori for å gi leseren en inngående forståelse av profesjonen og for å belyse verdien av revisjon i et teoretisk perspektiv.

Kapittel 3 presenterer revisjonsberetningen, før det foretas en litteraturgjennomgang av relevante tema med hensyn til investorers oppfatninger og forventninger til revisor, samt oppfatninger og bruk av revisjonsberetningen. I tillegg blir den nye revisjonsberetningen presentert og gjennomgått, før forskningsspørsmålene som er utledet blir oppsummert.

Kapittel 4 er en gjennomgang av metodebruken masteroppgaven har benyttet for å besvare forskningsspørsmålene.

Kapittel 5 presenterer resultatene fra den gjennomførte metoden.

Kapittel 6 diskuterer masteroppgavens funn og resultater opp mot tidligere forskning og teori, samt mine egne tolkninger og vurderinger.

Kapittel 7 avslutter og konkluderer denne masteroppgavens funn. I tillegg gjennomgås masteroppgavens begrensninger og forslag til videre forskning presenteres.

2. VERDIEN AV REVISJON

2.1 Revisjon og revisjonsprosessen

Ordet revisjon kommer fra latin og betyr «ettersyn» eller «gjensyn» (Gulden, 2016). Revisjon defineres som følger: «Auditing is the accumulation and evaluation of evidence about information to determine and report on the degree of correspondence between the information and established criteria. Auditing should be done by a competent, independent person» (Arens, Elder, Beasley & Hogan, 2017, s. 28).

Det finnes flere ulike revisjonstyper, som for eksempel internrevisjon og offentlig revisjon. I denne masteroppgaven er det imidlertid den lovpålagte regnskapsrevisjonen som er i fokus. Denne typen revisjon omtales ofte som ekstern revisjon (heretter omtalt som revisjon) og kjennetegnes blant annet ved at revisor er uavhengig av foretaket som blir revidert (Gulden, 2016).

Revisjonsutøvelsen skal, i henhold til revisorloven (1999, § 5-2), gjennomføres i samsvar med *god revisjonsskikk*. Begrepet er ikke videre utdypet i loven, men Gulden (2016, s. 31) sier at «God revisjonsskikk er å utføre revisjonsoppdrag i overensstemmelse med den oppfatning av etiske og revisjonstekniske prinsipper som til enhver tid er alminnelig anerkjent og praktisert av dyktige og ansvarsbevisste utøvere av yrket.»

Begrepet god revisjonsskikk er en rettslig standard og ikke en detaljregel. Forskjellen på de to er at en rettslig standard ikke har absolutte kriterier, men defineres til å være det samfunnet eller enkelte grupper anser som riktig. En detaljregel er derimot relativt tydelig på sitt innhold (Gulden, 2015). På bakgrunn av at revisjonen og revisors arbeidsmetodikk stadig er i utvikling er det heller valgt å innføre en rettslig standard fremfor detaljregler (Gulden, 2016).

The International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) er en komité ved *The International Federation of Accountants* (IFAC), som er en global organisasjon for regnskaps- og revisjonsyrket bestående av mer enn 175 medlemsorganisasjoner fra over 130 land (IFAC, 2018). IAASB er en uavhengig standardsetter som publiserer internasjonale revisjonsstandarder, *International Standards on Auditing* (ISA), som medlemmene skal arbeide for å få innført i nasjonale standarder for god revisjonsskikk. *Den norske Revisorforening* (DnR) er

blant medlemmene og har oversatt revisjonsstandardene til norsk. I tillegg til de internasjonale revisjonsstandardene har DnR oversatt *IFAC's Code of Ethics* og tilpasset den til norsk lovgivning. Dette omtales som *DnRs regler om etikk* og er et prinsippbasert regelverk som har som formål å utfylle revisorlovgivningen, samt gi retningslinjer og veiledning for hvordan DnRs medlemmer skal opptre i enhver profesjonell sammenheng for best mulig å oppfylle revisorrollen og formålet med revisorlovgivningen (DnR, 2009).

Selve revisjonsprosessen kan deles opp i ulike faser. Det som går igjen i litteraturen er at det foreligger en planleggingsfase, en gjennomføringsfase og en avslutningsfase (Arens et al, 2017; Eilifsen, Messier, Glover & Prawitt, 2014; Gulden, 2016). Ved oppdeling i faser kan det gis inntrykk av at fasene gjennomføres isolert, men i praksis er revisjonsprosessen mer interaktiv og sammenhengende (Eilifsen et al., 2014) og kan ifølge Gulden (2016) betraktes som et styringskretsløp.

I planleggingsfasen av en revisjon må revisor skaffe seg kunnskap om en rekke forhold i foretaket som skal revideres og deres omgivelser for å kunne utarbeide en revisjonsplan. Essensielle elementer i planleggingsfasen er risikovurdering og fastsettelse av vesentlighetsgrenser for feilinformasjon. Vesentlighetskonseptet er sentralt i revisjon, og feilinformasjon er å anse som vesentlig dersom den, enkeltvis eller samlet, kan forventes å påvirke regnskapsbrukernes økonomiske beslutninger (IAASB, 2010b). Vesentlighetsgrensene i revisjon fastsettes ved at revisor bruker sitt profesjonelle skjønn. Ofte brukes det en proSENTSats på en valgt referanseverdi som utgangspunkt når vesentligheten for regnskapet totalt sett skal fastsettes (IAASB, 2010b). Eksempler på referanseverdier som brukes er 3-6 prosent av resultat før skatt, 3-6 prosent av omløpsmidler eller 1-3 prosent av totale eiendeler (Arens et al., 2017).

Revisjonsrisiko henger tett sammen med vesentlighetskonseptet og defineres som «risikoen for at revisor gir uttrykk for en uriktig mening i revisjonsberetningen når regnskapet inneholder vesentlig feilinformasjon» (IAASB, 2010a).

Revisjonsrisikoen er en funksjon av iboende risiko, kontrollrisiko og oppdagelsesrisiko. Iboende risiko er revisors vurdering av risikoen for at regnskapet inneholder vesentlig feilinformasjon, før eventuelle tilhørende kontroller tas i betraktning. Kontrollrisiko er risikoen for at vesentlig feilinformasjon som kan forekomme i regnskapet, ikke forebygges eller avdekkes

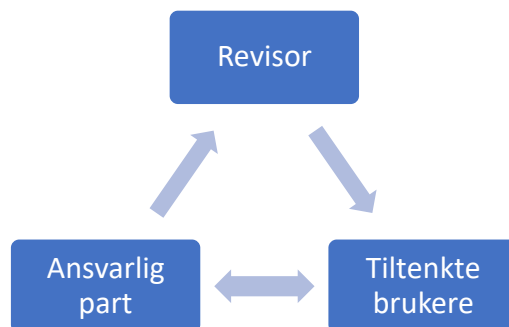
og korrigeres i rett tid av foretakets interne kontroll. Oppdagelsesrisiko er risikoen for at revisjonshandlingene revisor utfører for å redusere revisjonsrisikoen til et akseptabelt lavt nivå, ikke vil avdekke eksisterende feilinformasjon som kan være vesentlig (IAASB, 2010a). I risikovurderingen må revisor dermed finne den maksimale revisjonsrisikoen som er akseptabel å operere med i henhold til god revisjonsskikk. Dette vil si at revisor vurderer den iboende risikoen og kontrollrisikoen for å kunne fastsette hvor mye og hva slags type revisjonshandlinger som må gjennomføres, herunder planlegge oppdagelsesrisikoen, for å havne innenfor den akseptable revisjonsrisikoen (Gulden, 2016).

I gjennomføringsfasen av en revisjon er målet til revisor å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis som skal støtte opp under revisors konklusjon av revisjonen. Tilstrekkelig revisjonsbevis refererer til *kvantiteten* av revisjonsbevis, mens hensiktsmessig refererer til *kvaliteten* av revisjonsbevis (IAASB, 2010c). For å oppnå dette kan revisor benytte seg av ulike revisjonshandlinger, i tillegg til risikovurderingshandlinger, som nevnt ovenfor. Generelt sett er det to hovedtyper av revisjonshandlinger som benyttes i gjennomføringsfasen; test av kontroller og substanshandlinger (Eilifsen et al., 2014). Med test av kontroller menes revisjonshandlinger som gjennomføres for å vurdere effektiviteten og hensiktsmessigheten av kontroller (Arens et al., 2017). Dersom kontrollene som testes er tilfredsstillende, kan dette støtte opp under en redusert kontrollrisiko. Substanshandlinger er revisjonshandlinger som er utformet for å teste for feilinformasjon som direkte påvirker riktigheten av regnskapssaldoer.

I revisjonens avslutningsfase må revisor vurdere om de innhentede revisjonsbevisene oppfyller kriteriene om tilstrekkelighet og hensiktsmessighet. I tillegg må revisor i denne fasen vurdere flere forhold som for eksempel betingede forpliktelser, hendelser etter balansedagen og fortsatt drift (Arens et al., 2017). Til slutt produseres og utstedes revisjonsberetningen. Revisjonsberetningen vil bli gjennomgått senere i denne masteroppgaven.

2.2 Trepartsforholdet

Alle revisjonsoppdrag kan sies å bestå av tre parter; den praktiserende revisoren, den ansvarlige parten og de tiltenkte brukerne (IAASB, 2015c). Dette omtales som trepartsforholdet i revisjon og illustreres i figuren nedenfor.

Figur 1: Trepartsforholdet i revisjon (Arens et al., 2017, s. 32)

Den ansvarlige parten er ansvarlig for det underliggende saksforholdet (IAASB, 2015c). Med andre ord er den ansvarlige part foretaket som står ansvarlig for og produserer regnskapet. De tiltenkte brukerne er personer eller grupper som har interesse av regnskapsinformasjonen som gis, ofte omtalt som regnskapsbrukere (IAASB, 2015c). Regnskapsbrukere kan for eksempel være eiere, kreditorer, potensielle investorer og myndigheter (Gulden, 2016). Videre i denne masteroppgaven vil regnskapsbrukere avgrenses til norske ikke-profesjonelle investorer. I denne masteroppgaven defineres ikke-profesjonelle investorer som privatpersoner i Norge som investerer i børsnoterte aksjer på egen hånd og på eget ansvar.

2.3 Prinsipal-agent teori

Teorien om prinsipal-agent er blant de eldste og mest brukte teoriene knyttet til sosial interaksjon (Ross, 1973). Et prinsipal-agent forhold oppstår når det foreligger en kontrakt hvor en eller flere personer, *prinsipalen*, engasjerer en annen person, *agenten*, til å utføre tjenester som inkluderer beslutningstaking på deres vegne (Jensen & Meckling, 1976). I denne sammenhengen kan eiere av et foretak anses som prinsipal, og ledelsen i et foretak kan anses som agent.

I den moderne verden, hvor kapitalmarkeder har vokst frem, er det blitt mulig for foretak å samle inn kapital fra investorer og kreditorer. Dette har ført til mangfoldige eierskap hvor eierne ikke nødvendigvis er involvert i foretakets daglige drift. Avstand fra den daglige driften betyr imidlertid ikke at eierne ikke har interesse av at foretakets ressurser brukes på en optimal måte (Eilifsen et al., 2014).

Eisenhardt (1989) peker på to problemer som oppstår i et prinsipal-agent-forhold. Det første problemet er når ønskene eller målene til prinsipalen og agenten kommer i konflikt. Det andre problemet er at det er vanskelig for prinsipalen å verifisere hva agenten faktisk gjør. Hvis både eierne og ledelsen ønsker å maksimere deres egeninteresse, vil muligens ikke ledelsen alltid opptre i eiernes beste interesse. På bakgrunn av dette oppstår det ofte informasjonsasymmetri mellom eierne og ledelsen. Med dette menes at ledelsen besitter mer informasjon om foretakets finansielle stilling og drift enn hva eierne gjør (Eilifsen et al., 2014). Informasjonsasymmetrien som oppstår fører til en informasjonsrisiko for eierne, altså risikoen for at informasjonen beslutninger tas på grunnlag av ikke er korrekt (Arens et al., 2017). Denne risikoen er imidlertid ikke eksklusiv kun for eierne, men er overførbart til alle regnskapsbrukere som tar beslutninger basert på regnskapsinformasjonen.

2.4 Revisjonens formål og revisors rolle

Formålet med revisjon er å øke de tiltenkte brukernes, for eksempel investorers, tillit til regnskapet (IAASB, 2010a). Ved å revidere et foretaks regnskap bidrar revisor til å redusere informasjonsrisikoen knyttet til regnskapet, og dermed oppfylle revisjonens formål (Eilifsen et al., 2014).

I henhold til revisorloven (1999, § 1-2) er revisors rolle å være allmennhetens tillitsperson, og revisor skal utøve sin virksomhet med integritet, objektivitet og aktsomhet. Kravet om uavhengighet står sterkt i revisjon og er detaljregulert i revisorloven (1999) kapittel 4. Ved tale om uavhengighet skilles det på to typer uavhengighet. Revisor skal for det første ha en uavhengig grunnholdning og innstilling og skal for det andre fremstå som uavhengig. Førstnevnte skal gjøre det mulig for revisor å konkludere uten å la seg påvirke av elementer som setter den profesjonelle vurderingen i fare, herunder handle med integritet og utøve

objektivitet og profesjonell skepsis. Sistnevnte går ut på at revisor skal unngå situasjoner som kan føre til at en tredjepart antar at integriteten, objektiviteten eller den profesjonelle skepsisen ikke er tilfredsstillende (DnR, 2009, pkt. 290.8).

3. REVISORS RAPPORTERING

3.1 Revisjonsberetningen

På bakgrunn av innhentede revisjonsbevis og en vurdering av konklusjonene som er trukket, skal revisor gi uttrykk for en mening om regnskapet er utarbeidet i samsvar med gjeldende regelverk i en skriftlig beretning (IAASB, 2016a). Det er dette som omtales som revisjonsberetningen.

Utstedelse av revisjonsberetningen er det endelige steget i revisjonsprosessen, og er svært viktig for revisjonen fordi den kommuniserer revisors funn til brukerne (Arens et al., 2017). I tillegg er revisjonsberetningen, normalt sett, den eneste rapporten eksterne interessenter får vedrørende revisjonens utfall. Det er dermed viktig at revisjonsberetningen formuleres på en tydelig måte, slik at den ikke misforstås (Gulden, 2016).

Hvilken type revisjonsberetning som utstedes avhenger av revisjonens utfall, og kan på overordnet nivå deles inn i fem hovedtyper (Arens et al., 2017, *egen oversettelse*):

- Normalberetning
- Konklusjon med presiseringsavsnitt eller avsnitt om «andre forhold»
- Konklusjon med forbehold
- Negativ konklusjon
- Konklusjon om at revisor ikke kan uttale seg om regnskapet

Normalberetningen, eller en ren revisjonsberetning, innebærer at revisor konkluderer med at regnskapet i det alt vesentlige er utarbeidet i samsvar med det gjeldende rammeverket for finansiell rapportering, og er den mest vanlige typen revisjonsberetning (Arens et al., 2017). Konklusjon med presiseringsavsnitt eller avsnitt om «andre forhold» påvirker ikke konklusjonen, men skal benyttes i tilfeller hvor revisor anser det som nødvendig å enten presisere forhold som er presentert i regnskapet, eller opplyse om andre forhold som ikke er presentert i regnskapet, men som anses som nødvendig for å sikre at brukerne forstår regnskapet og revisjonen (IAASB, 2016d). Konklusjon med forbehold avgis i tilfeller hvor revisor konkluderer med at feilinformasjon kan være eller er

vesentlig, men ikke gjennomgripende. Negativ konklusjon avgis når revisor konkluderer med at feilinformasjonen er både vesentlig og gjennomgripende for regnskapet (IAASB, 2016c). Dersom revisor ikke er i stand til å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis, og konkluderer med at eventuell uavdekket feilinformasjon kan være både vesentlig og gjennomgripende, skal revisor avgi en konklusjon om at revisor ikke kan uttale seg om regnskapet. Dette gjelder også i tilfeller hvor det foreligger flere usikre forhold som gjør at det ikke er mulig å danne seg en mening om regnskapet (IAASB, 2016c).

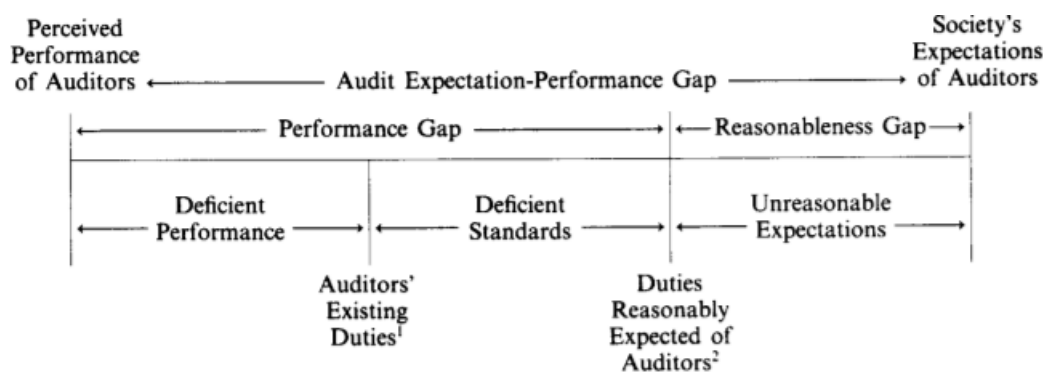
I henhold til revisorloven (1999, § 5-6) skal revisor avgi revisjonsberetning uten unødig opphold og senest syv måneder etter regnskapsårets slutt. Ved revisjon av aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper er fristen for å avgi revisjonsberetning, i henhold til aksjeloven/allmennaksjeloven (1997, § 7-4), to uker før den ordinære generalforsamlingen. Ordinær generalforsamling skal avholdes, i henhold til aksjeloven/allmennaksjeloven (1997, § 5-5/§ 5-6) innen seks måneder etter utgangen av hvert regnskapsår. Fristen for å avgi revisjonsberetning ved revisjon av aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper er følgelig 15. juni. Videre i revisorloven (1999, § 5-6) stilles det minimumskrav til hva slags informasjon revisjonsberetningen skal inneholde. I de internasjonale revisjonsstandardene beskrives strukturen og innholdet i revisjonsberetningen ytterligere, og vil gjennomgås senere i denne masteroppgaven.

Revisors rapportering via revisjonsberetningen har blitt et hett tema i regnskaps- og revisjonsmiljøet, grunnet dens innvirkning på regnskapers pålitelighet, og investorers og andre regnskapsbrukeres beslutningsprosesser. Investorer og andre regnskapsbrukere har uttrykt frustrasjon mot revisor da de føler revisor har mer kunnskap enn dem selv om selskaper de er involvert i. Revisor er i tillegg blitt kritisert for å bruke et svært standardisert språk, som ikke forklarer hvordan revisor kommer frem til sin konklusjon i revisjonsberetningen (Cordoş & Fülöp, 2015).

Allerede i 1978 ble det foreslått mer spesifikk informasjon som inkluderer monetære verdier i revisjonsberetningen for å øke informasjonsverdien til revisjonsberetningen (Firth, 1978). I de neste delkapitlene vil det gjennomgås hendelser og tidligere forskning som har ført til kritikk mot revisors rapportering.

3.2 Forventnings- og informasjonsgapet i revisjon

Ifølge Koh og Woo (1998, s. 147) ble *forventningsgapet* i revisjon definert for første gang av Carl D. Liggio i 1974 som «the difference between the levels of expected performance as envisioned by the independent accountant and by the user of financial statements». Monroe og Woodliff (1993, *egen oversettelse*) hevdet at forventningsgapet i revisjon eksisterer når “samfunnet og revisor har ulike oppfatninger vedrørende revisors plikter og ansvar, samt kommunikasjonen som formidles gjennom revisjonsberetningen”. Porter (1993) utvidet begrepet til *the audit expectation-performance gap* og delte det opp i to hovedkomponenter; et rimelighetsgap og et prestasjonsgap. Førstnevnte er gapet mellom hva samfunnet forventer at revisor oppnår og hva som er rimelig å forvente at revisor oppnår. Sistnevnte er gapet mellom hva samfunnet, med rimelighet, kan forvente at revisor oppnår og hva samfunnet faktisk oppfatter at revisor oppnår. I figuren nedenfor illustreres forventningsgapet og dets komponenter.

Figur 2: The Audit Expectation-Performance Gap (Porter, 1993, s. 50)

Forventningsgapet i revisjon har blitt definert på flere ulike måter, som nevnt ovenfor. IAASB (2011, *egen oversettelse*) har på en lett forståelig måte definert forventningsgapet som «forskjellen mellom hva brukerne forventer fra revisor og revisjonen, og hva en revisjon virkelig er». Det er godt dokumentert i litteraturen at det har eksistert og fremdeles eksisterer et forventningsgap i revisjon.

Empiriske bevis for forventningsgapets eksistens er blant annet funnet i Storbritannia, Australia, Singapore, Egypt, New Zealand og Tyskland (Humphrey et al., 1993; Monroe & Woodliff, 1994; Best et al., 2001; Dixon et al., 2006; Porter, Ó hÓgartaigh & Baskerville, 2012; Gold, Gronewold & Pott, 2012).

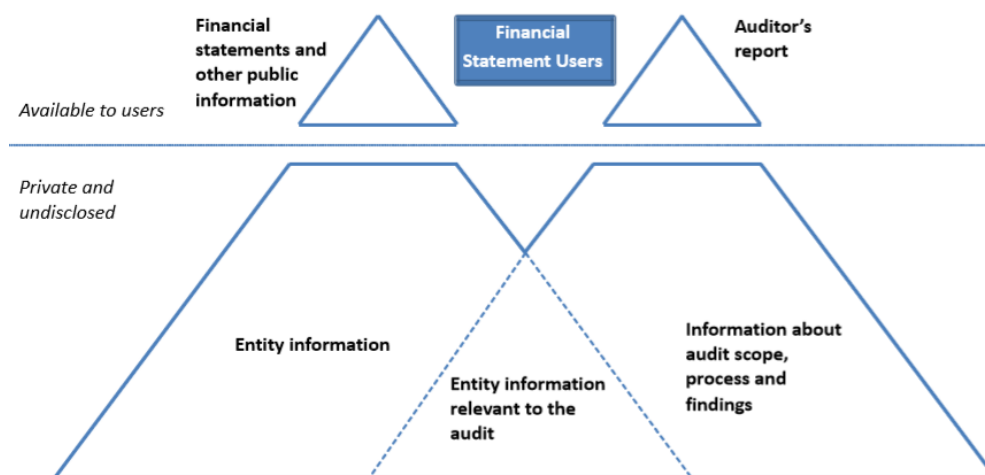
I en spørreundersøkelse av amerikanske investorer gjennomført av Epstein og Geiger (1994) fant de at investorer forventer svært høye nivåer av sikkerhet knyttet til revisjonen og at det eksisterer et forventningsgap knyttet til sikkerhetsnivået en revisjon faktisk gir. I deres undersøkelse forventet 47 prosent av investorene absolutt sikkerhet for at revisor ville avdekke vesentlig feilinformasjon som følge av feil, altså utilsiktet feilinformasjon. Videre forventet hele 71 prosent absolutt sikkerhet for at revisor ville avdekke vesentlig feilinformasjon som følge av misligheter, altså tilsiktet feilinformasjon. Dette samsvarer med resultatene fra undersøkelsen til Humphrey et al. (1993), som fant at 86 prosent av brukerne forventet at revisor bør avdekke vesentlige misligheter. Epstein og Geiger (1994) finner også at jo høyere kunnskap investorene har innenfor regnskap, revisjon og finans, desto mindre sannsynlighet er det for at investorene vil forvente absolutt sikkerhet fra revisor. I studiene av forventningsgapet i Singapore (Best et al., 2001) og Egypt (Dixon et al., 2006) presenteres det også bevis for at det største forventningsgapet i de respektive landene er knyttet til revisors avdekking av misligheter.

På bakgrunn av dette vil det være interessant å undersøke norske ikke-profesjonelle investorers oppfatning av sikkerhetsnivået en revisjon gir. Med hensyn til de nevnte tidligere undersøkelsenes sterke resultater er det rimelig å forvente lignende resultater blant norske ikke-profesjonelle investorer. Følgende forskningsspørsmål utledes:

FS 1: I hvilken grad vil norske ikke-profesjonelle investorer forvente absolutt sikkerhet fra revisor, med hensyn til avdekking av vesentlig feilinformasjon?

En mulig årsak til at forventningsgapet eksisterer er, ifølge IAASB (2011), måten revisor kommuniserer til brukerne gjennom revisjonsberetningen. Det benyttes standardformuleringer i stor grad, noe som fører til at brukerne ikke får et fullstendig bilde av hvordan revisjonen er gjennomført. Derfor oppstår det et gap mellom hva som faktisk er gjort og brukernes oppfatning av hva som er gjort under revisjonen.

I tillegg til forventningsgapet, identifiserer IAASB (2011, *egen oversettelse*) også et *informasjonsgap*, som defineres som «gapet mellom informasjonen brukerne mener de trenger for å gjennomføre velinformerte beslutninger, og informasjonen som er tilgjengelig for brukerne gjennom foretakets reviderte årsregnskap og annen offentlig informasjon».

Figur 3: Informasjonsgapet (IAASB, 2011, s. 9)

I figuren ovenfor illustreres informasjonsgapet og det faktum at informasjonen som gjøres tilgjengelig for investorer og andre brukere kun er en liten del av den informasjonen som er tilgjengelig for foretaket selv og deres revisor. Den informasjonen som gjøres tilgjengelig for offentligheten er ment å gi investorer og andre brukere en konsis oppsummering av beslutningsrelevant informasjon (IAASB, 2011). Figuren over understreker viktigheten av at informasjonen som gjøres tilgjengelig er relevant og tydelig, slik at den oppfattes og tolkes slik den faktisk er ment å gjøre.

Mock et al. (2013, *egen oversettelse*) identifiserer i tillegg et *kommunikasjonsgap* og forklarer det som «forskjellene mellom hva brukerne ønsker og forstår, og hva som kommuniseres av revisor». IAASB bruker ikke begrepet kommunikasjonsgap uttrykkelig i deres litteratur. Likevel sier de imidlertid i sin diskusjon om forventningsgapet at måten revisor kommuniserer til brukerne gjennom revisjonsberetningen kan skape et gap mellom hva som faktisk er gjort og hva brukerne oppfatter er gjort (IAASB, 2011), hvilket reflekterer definisjonen av kommunikasjonsgapet ovenfor.

Asare og Wright (2012) utførte en studie hvor amerikanske revisorer, kreditorer og private investorer ble tildelt et foretaksscenario med en rekke spørsmål knyttet til deres tolkning av ulike deler i revisjonsberetningen. Funnene fra studien viste også her at det foreligger viktige forskjeller mellom revisorer og brukere hva gjelder deres forståelse av informasjonen som formidles gjennom revisjonsberetningen.

3.3 Kritikk fra investorer

3.3.1 Finanskrisen og regnskapsskandaler

Historisk sett har revisors rolle og verdien av revisjon vært gjenstand for diskusjon gjentagende ganger. Etter flere regnskapsskandaler og finanskrisen i 2007-2008 har dette nok en gang blitt et hett tema. Ifølge Sikka (2009) har revisorer fått sin status og sine privilegier på bakgrunn av deres ekspertise og uavhengighet. Disse egenskapene har imidlertid blitt stilt spørsmål ved i etterkant av flere store kollapser. Etter finanskrisen ble oppmerksomheten flyttet mot revisorene grunnet troen om at en ren revisjonsberetning var en slags absolutt garanti for brukerne (Sikka, 2009). Investorer og andre brukere klagde på at revisor ikke oppfylte sin rolle, da det ikke fremkom noen form for advarsler i revisjonsberetningene til mange av foretakene som gikk konkurs som følge av finanskrisen (Geiger, Raghunandan & Riccardi, 2014).

For eksempel fikk den amerikanske investeringsbanken Lehman Brothers, som følge av finanskrisen, alvorlige økonomiske problemer i august 2008, før de begjærte konkurs påfølgende måned. I januar samme år fikk foretaket imidlertid en ren revisjonsberetning fra deres revisor, samt en ren bekreftelse på deres kvartalsrapportering i juli 2008 (Sikka, 2009). Et tilsvarende tilfelle oppsto for Bear Sterns, som var en av verdens største investeringsbanker. De mottok også en ren revisjonsberetning i januar 2008. To måneder senere kom det frem at foretaket hadde store økonomiske problemer og foretaket ble, med støtte fra staten, solgt til konkurrenten JP Morgan Chase og opphørte som selvstendig selskap (Sikka, 2009).

Disse nevnte eksemplene er bare noen av flere store kollapser som følge av finanskrisen. Hendelsene førte til mye skepsis mot revisors rolle og verdien av

revisjon, da investorer og andre brukere syntes det var suspekt at disse foretakene mottok rene revisjonsberetninger kort tid før deres kollaps (Sikka, 2009).

I tillegg til finanskrisen er det flere store regnskapsskandaler som har rettet søkelyset mot revisorene. To særlig kjente hendelser er de amerikanske selskapene Enron og WorldCom, og deres kollaps i henholdsvis 2001 og 2002. Enron var på den tiden et av de største foretakene i verden (Benston & Hartgraves, 2002) og WorldCom var det nest største langdistanse telekommunikasjonsselskapet i USA (Lyke & Jickling, 2002).

Enrons kollaps hadde stor innvirkning på revisjonsbransjen fordi deres revisor, Arthur Andersen (AA), var et av de fem store revisjonsselskapene, kjent som «Big 5», og mesteparten av skylden for kollapsen ble lagt på revisor AA (Healy & Palepu, 2003). I oktober 2001 annonserte Enron at de reduserte deres årsresultat med 544 millioner amerikanske dollar (USD) og eiernes egenkapital med 1,2 milliarder USD. Påfølgende måned annonserte foretaket at de omgjorde årsresultatene for årene 1997-2000, grunnet regnskapsfeil, hvilket reduserte årsresultatene med henholdsvis 73, 81, 72 og 90 prosent (Benston & Hartgraves, 2002). Aksjeprisen hadde i løpet av 1990-tallet økt fra 7 USD til 90 USD, og falt ned til 1 USD ved utgangen av 2001. Som en følge av dette tapte mange investorer mye kapital. Denne dramatiske utviklingen førte til store presseoppslag fra media og etterforskning fra myndighetene. Det amerikanske føderale tilsynet *Securities and Exchange Commission* (SEC) åpnet etterforskning av Enron, og det kom frem at revisor AA, som følge av den igangsatte etterforskningen, forsøkte å dekke over eventuelle uregelmessigheter knyttet til revisjonen av Enron ved å makulere tilhørende revisjonsdokumentasjon (Healy & Palepu, 2003). Som følge av dette ble revisor AA anklaget for forsømmelse av deres plikter og saksøkt av den amerikanske kongressen (Benston & Hartgraves, 2002).

I WorldComs tilfelle annonserte foretaket i 2002 at de hadde overvurdert inntjeningen sin i 2001 og første kvartal av 2002 med 3,8 milliarder USD. Foretaket hadde også hatt AA som revisor siden 1989. Dette førte til massiv kritikk mot revisor AA for å ikke ha oppdaget regnskapsjukset. WorldCom ble anklaget for omfattende regnskapssvindel av SEC i juni 2002 og begjærte seg konkurs en måned senere (Lyke & Jickling, 2002). Disse skandalene førte til at AA mistet sin tillatelse til å revidere børsnoterte foretak i USA, ble oppløst og «Big 5» ble til «Big 4» (SNL, 2009).

3.3.2 *Kritikk mot revisjonsberetningen*

Revisjonsberetningen er, som nevnt tidligere, den eneste rapporten investorer får med hensyn på revisjonens utfall. Firth (1978) finner i sin studie at investorer verdsetter og bruker revisjonsberetningen som en del av grunnlaget for deres investeringsbeslutning, men at revisjonsberetningen bør ta med mer spesifikk informasjon som inkluderer monetære verdier for å øke dens informasjonsverdi.

I studien til Church et al. (2008) konkluderer forfatterne med at revisjonsberetningen kun har en symbolsk verdi, og liten informasjonsverdi for investorer og andre brukere. Dette støttes av Coram et al. (2011) som også finner bevis for at en ren revisjonsberetning i seg selv er viktig for brukerne, men at innholdet i revisjonsberetningen vies lite oppmerksomhet. Begrunnelsen for dette er at en ren revisjonsberetning kun bekrefter brukernes oppfatning og forståelse av regnskapets informasjonskvalitet. Revisjonsberetningen hevdes således å kun ha en signalverdi, men minimal informasjonsverdi. I en annen studie av de samme forfatterne (Gray et al., 2011) kommer det også frem at brukerne verdsetter revisjonen, men ikke leser hele revisjonsberetningen. Det undersøkes bare om det er en ren revisjonsberetning, og hevdes at en ren revisjonsberetning likegodt kunne vært et «OK»-stempel sammen med opplysninger om anvendte revisjonsstandarder og navnet på revisjonsfirmaet som gjennomførte revisjonen. Dersom standardsetterne ønsker å øke revisjonsberetningens informasjonsverdi og den oppfattede kvaliteten på revisjonen, må revisjonsberetningen inneholde skreddersydd informasjon fremfor standardisert informasjon (Coram et al., 2011).

I en rapport av Carcello (2012) presenteres resultater fra en spørreundersøkelse blant investorer gjennomført av *Public Company Accounting Oversight Board* (PCAOB) sin *Investor Advisory Group* (IAG). IAG er en enhet som gir råd og innsikt til PCAOB for å beskytte investorer (PCAOB, 2018). Resultatene fra spørreundersøkelsen viser at 45 prosent av investorene mener revisjonsberetningen ikke tilfører verdifull informasjon for å forstå regnskapet, mens 23 prosent mente det motsatte. Det kommer også frem at hele 91 prosent av investorene ikke leser innholdet i revisjonsberetningen. Videre kom det frem at 73 prosent av investorene kun skummer gjennom revisjonsberetningen for å lete etter avvik, og 18 prosent mente revisjonsberetningen ikke tilførte noen nytte for dem i det hele tatt.

I motsetning til studiene ovenfor, som indikerer at revisjonsberetningen kun har en signalverdi, finner Gómez-Guillamón (2003) at profesjonelle investorer anser informasjonen i revisjonsberetningen som relevant og nyttig i deres beslutningstaking. Dette gjelder både problemstillingen om å investere eller ikke og eventuelt hvor stort beløp som blir investert.

På bakgrunn av dette vil det være interessant å undersøke norske ikke-profesjonelle investorers bruk av revisjonsberetningen ved beslutningstaking. Tidligere forskning internasjonalt har, som nevnt ovenfor, vist ulike resultater. Overvekten virker imidlertid å peke mot at revisjonsberetningen kun har en signalverdi for investorer. Følgende forskningsspørsmål utledes:

FS 2: I hvilken grad bruker norske ikke-profesjonelle investorer revisjonsberetningen som en del av grunnlaget ved beslutningstaking?

3.3.3 Ønsker fra investorer

Flere studier har i en lang årrekke påvist hva investorer og andre brukere ønsker fra revisjonsberetningen. Firth (1978) påpekte at revisjonsberetningen ideelt sett bør være veldig spesifikk og inkludere estimater og beløper involvert i revisjonen.

Porter et al. (2009) foreslår at for at investorer og andre brukere skal få økt nytte av revisjonsberetningen, så bør «boilerplate»-tekst, altså svært standardisert tekst, begrenses, samtidig som selskapsspesifikk informasjon inkluderes. I flere andre studier er det også funnet at investorer og andre brukere ønsker mer selskapsspesifikk informasjon i revisjonsberetningen, spesielt relatert til risikoområder, og mer informasjon om revisjonen, herunder revisors vurderinger (Mock et al., 2013; Coram et al., 2011; Gray et al., 2011).

I studien til Vanstraelen, Schelleman, Meuwissen og Hofmann (2012) ble det undersøkt om det foreligger konsensus mellom brukere og revisorer med hensyn til strukturen og innholdet i revisjonsberetningen. Fra undersøkelsen kommer det frem at brukere er interessert i mer opplysninger fra revisor om blant annet risikoområder, revisors vurderinger av regnskapsprinsipper og ledelsens bruk av estimater og skjønn. Både brukerne og revisorene i undersøkelsen er enig i at dette vil øke revisjonsberetningens informasjonsverdi. Videre kommer det frem at

brukerne mener endringer i revisjonsberetningens innhold er viktigere enn endringer i dens struktur.

MARC (2011) gjennomførte en studie for å utvikle et forbedret rammeverk for revisjonsberetningen. Det blir foreslått en ny modell som bør fokusere på å inkludere informasjon om følgende fire områder for å redusere informasjonsgapet; revisjonens omfang, funn fra revisjonen, et avsnitt hvor revisor diskuterer revisjonen kalt «Auditor Discussion and Analysis» og informasjon om revisor. Disse hovedfunnene bekreftes også av Manson og Zaman (2001) som konkluderer med at for at revisjonsberetningen skal tilføre merverdi for brukerne, må revisjonsberetningen inkludere mer informasjon om revisjonens funn og resultater.

I rapporten til Carcello (2012) kommer det frem at 77 prosent av investorene i undersøkelsen mener revisor bør opplyse om områdene med størst regnskaps- og revisjonsrisiko, samt beskrive revisjonshandlingene som er utført på disse områdene. Videre mente 79 prosent at revisor bør opplyse om betydelige estimater og skjønnsmessige vurderinger gjort av ledelsen, revisors vurdering på dette, samt hvordan revisor landet på den vurderingen. I tillegg mente 67 prosent at revisor burde opplyse om uvanlige transaksjoner, reklassifiseringer og andre betydelige endringer i foretaket. Det kom også frem at 65 prosent mente at revisor burde diskutere kvaliteten og konsistensen av foretakets regnskapsprinsipper og praksis.

Fra tidligere forskning kommer det tydelig frem at investorer ønsker mer informasjon fra revisor i revisjonsberetningen. I neste delkapittel vil den nye revisjonsberetningen, hvor endringene som er gjennomført i stor grad er basert på mye av kritikken og ønskene fra investorer og andre brukere, gjennomgås.

3.4 Den nye revisjonsberetningen

Som en respons til investorers og andre brukeres ønsker om en mer relevant revisjonsberetning, har IAASB i de seneste årene arbeidet med å fornye revisjonsstandardene knyttet til revisjonsberetningen. Sammen med det amerikanske *Auditing Standards Board* (ASB) ble det i 2006 satt i gang et felles forskningsprosjekt for å skaffe innsikt i brukernes oppfatninger av revisjonen og

revisjonsberetningen. Forskningsprosjektet ble fullført høsten 2009 (IAASB, 2018).

I 2011 utstedte IAASB et *Consultation Paper* (CP) hvor formålet var å finne ut om det forelå en felles oppfatning blant brukere vedrørende verdien og relevansen knyttet til revisjonsberetningen, samt få informasjon om i hvilken grad det forelå et forventnings- eller informasjonsgap (IAASB, 2018). Sommeren 2012 ble det utstedt et nytt CP som beskrev IAASBs foreløpige retning vedrørende ny revisjonsberetning og var åpen for tilbakemelding. Året etter publiserte IAASB et *Exposure Draft* (ED), som også var åpent for tilbakemeldinger. Cordoş og Fülöp (2015) gjennomførte en studie hvor de gikk igjennom og analyserte alle tilbakemeldingene. Studiens konklusjon var at de aller fleste var enige i IAASBs vurderinger, og mente at den nye revisjonsberetningen ville ha en positiv effekt. DnR (2013) ga i sin kommentar til IAASBs ED generelt sin fulle støtte til deres initiativ til utvikling av en ny og forbedret revisjonsberetning. I september 2014 godkjente IAASB de nye revisjonsstandardene, som videre ble publisert i januar 2015.

I henhold til de nye standardene skal revisjon av årsregnskap som avsluttes 15. desember 2016 eller senere, anvende de nye revisjonsstandardene med hensyn til revisjonsberetningen. Det er gjort den største og viktigste endringen på flere tiår (Hagen, 2016), både hva gjelder revisjonsberetningens struktur og innhold. Fokus for endringene har vært innsikt, åpenhet og forbedret lesbarhet (PwC, 2015).

Den største endringen er implementeringen av avsnittet om sentrale forhold ved revisjonen eller KAM. En annen endring er at revisors konklusjon er flyttet slik at den kommer først i revisjonsberetningen, etterfulgt av en beskrivelse av grunnlaget for den. Tidligere måtte brukerne lese gjennom mengder med standardtekst før en kom til revisors konklusjon (Rafen, 2016). I den nye revisjonsberetningen skal det i tillegg benyttes kortere forklaringer og et mer forståelig språk (Hagen, 2016). Nedenfor sammenlignes den gamle og den nye revisjonsberetningens struktur og innhold i en tabell/figur.

Den gamle revisjonsberetningen	Den nye revisjonsberetningen
Uttalelse om årsregnskapet: <ul style="list-style-type: none"> • Introduksjon • Styrets og daglig leders ansvar for årsregnskapet • Revisors oppgaver og plikter • Konklusjon Uttalelse om øvrige forhold: <ul style="list-style-type: none"> • Konklusjon om årsberetningen • Konklusjon om registrering og dokumentasjon 	Uttalelse om revisjonen av årsregnskapet: <ul style="list-style-type: none"> • Konklusjon • Grunnlag for konklusjonen • Fortsatt drift* • Sentrale forhold ved revisjonen • Øvrig informasjon • Styrets og daglig leders ansvar for årsregnskapet • Revisors oppgaver og plikter ved revisjonen av årsregnskapet Uttalelse om øvrige lovmessige krav: <ul style="list-style-type: none"> • Konklusjon om årsberetningen • Konklusjon om registrering og dokumentasjon

Tabell 1: Gammel vs. ny revisjonsberetning (IAASB, 2009; IAASB, 2016a)

*Skal rapporteres når relevant

Den nye revisjonsberetningen har i tillegg åpnet for at revisor kan henvise beskrivelsen av revisors oppgaver og plikter til nettstedet til relevant myndighet, eller som vedlegg til revisjonsberetningen (IAASB, 2016a). Videre vil den nye revisjonsberetningen også tydeliggjøre revisors fortsatt drift vurderinger (Rafen, 2016).

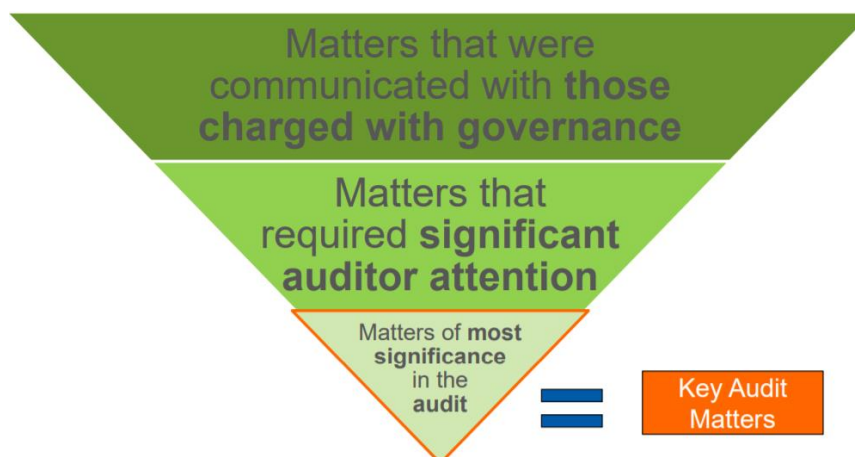
Som nevnt er den største endringen i revisjonsstandardene innføringen av KAM i revisjonsberetningen. KAM defineres i den nye internasjonale revisjonsstandard ISA 701 som «de forholdene som, etter revisors profesjonelle skjønn, var av størst betydning ved revisjonen av regnskapet for den aktuelle perioden». Omtalen av KAM er obligatorisk for børsnoterte foretak, og frivillig for andre foretak (IAASB, 2016b).

Ved fastsettelsen av hva som skal kommuniseres som KAM i revisjonsberetningen presenterer ISA 701 et skjønnsbasert beslutningsrammeverk for revisorer. Rammeverket er utviklet for å rettlede revisorer til områder investorer og andre brukere har uttrykt interesse for (IAASB, 2015b). Først og fremst skal revisor fastslå hvilke forhold som under gjennomføringen av

revisjonen krevde særlig oppmerksomhet fra revisor. KAM skal så velges blant de forholdene revisor har kommunisert med styret eller revisjonsutvalget. I denne vurderingen skal revisor ta hensyn til følgende (IAASB, 2016b):

- Områder med høy risiko for vesentlig feilinformasjon, eller særskilte risikoer
- Betydelige skjønsmessige vurderinger av revisor relatert til områder i regnskapet hvor ledelsen har utøvd betydelig skjønn
- Virkningen på revisjonen av hendelser eller transaksjoner av betydning

På bakgrunn av dette skal revisor deretter velge et mindre antall forhold blant de forholdene som er kommunisert med styret eller revisjonsutvalget, og således fastslå hvilke av forholdene som var av størst betydning ved revisjonen. Disse kommuniseres deretter som KAM i revisjonsberetningen. Fastsettelsen av KAM er således en flerstegsprosess for revisor (PwC, 2015). I figuren nedenfor illustreres beslutningsprosessen revisor går gjennom for å fastsette KAM, som beskrevet ovenfor.

Figur 4: Rammeverk for fastsettelse av KAM (IAASB, 2015b, s. 11)

Beskrivelsen av KAM i revisjonsberetningen er ment å gi investorer og andre brukere en kortfattet og balansert forklaring av hvorfor forholdet var å anse som et KAM og hvordan revisor håndterte det aktuelle KAM (IAASB, 2016b). Et moment i revisors vurdering av hvordan det enkelte KAM skal beskrives er

informasjonens relevans for brukere. For eksempel skal revisor vurdere hvorvidt informasjonen vil gi brukerne en økt forståelse av revisjonen og revisors vurderinger hvis informasjonen inkluderes (IAASB, 2016b). Det er viktig at revisor unngår standardformuleringer og revisorspråk, slik at brukerne forstår innholdet og får et grunnlag for å vurdere forholdene nærmere, eventuelt følge opp forholdene direkte med foretaket som er blitt revidert (Rafen, 2016). Detaljnivået i beskrivelsene av hvordan de enkelte KAM ble håndtert er hovedsakelig gjenstand for revisors profesjonelle skjønn. ISA 701 gir imidlertid noe veiledning, herunder at revisor kan beskrive følgende, enkeltvis eller kombinert:

- Aspekter ved håndteringen eller tilnærmingen som var mest relevant for det enkelte KAM
- En kort oversikt over utførte revisjonshandlinger
- En indikasjon på resultatene av revisjonshandlingene
- Viktige observasjoner knyttet til det enkelte KAM

ISA 701 tar ikke for seg noe minimums- eller maksimumskrav for antall KAM revisor skal omtale i revisjonsberetningen. Antallet vil avhenge av foretakets størrelse og kompleksitet, type virksomhet, omgivelser, de faktiske forholdene og omstendighetene ved revisjonen. Det bør imidlertid unngås lange lister med KAM, da det kan være i strid med konseptets formål, nemlig å omtale de forhold som var av størst betydning (IAASB, 2016b). Videre er det forutsatt at det vil være minimum ett KAM ved revisjon av et børsnotert foretak (IAASB, 2015b).

Storbritannia og Nederland var tidlig ute med å introdusere nye revisjonsberetninger og erfaringene derfra har vært positive, både fra aksjonærer og andre interessenter (PwC, 2015). I Storbritannia innførte de lignende krav til revisjonsberetningen allerede i 2013, som en respons til investorers bekymringer i kjølvannet av finanskrisen i 2007-2008 (FRC, 2015). De utvidede kravene til revisjonsberetningen i Storbritannia har blitt tatt svært godt imot, og investorer verdsetter den utvidede informasjonen som gis (FRC, 2016). *Investment Management Association* (IMA) har i tillegg startet med en årlig «Auditor Reporting Awards» hvor de beste revisjonsberetningene for perioden kåres. DnR

har også etablert en lignende prisutdeling for beste revisjonsberetning i Norge (Kjelløkken, 2018).

Formålet med implementeringen av KAM er å øke revisjonsberetningens informasjonsverdi ved å bidra til større åpenhet omkring den gjennomførte revisjonen (IAASB, 2016b). I tillegg hevder IAASB (2015a) at innføringen av KAM vil hjelpe brukere med å bedre forstå foretaket som blir revidert, og områder i regnskapet hvor ledelsen har utøvd betydelig skjønn.

I en studie gjennomført av Christensen, Glover og Wolfe (2014) undersøker forfatterne hvorvidt ikke-profesjonelle investorer som presenteres for et KAM-avsnitt har større sannsynlighet for å endre sin investeringsbeslutning, i motsetning til dem som ikke presenteres for et KAM-avsnitt. Konklusjonen fra studien er at investorene som fikk et KAM-avsnitt har større sannsynlighet for å endre deres investeringsbeslutning. Dette indikerer at KAM-konseptet har en informasjonseffekt. Köhler, Ratzinger-Sakel og Theis (2016) finner på den ene siden i deres studie at KAM ikke har noen informasjonsverdi for ikke-profesjonelle investorer og hevder at ikke-profesjonelle investorer kan ha utfordringer med å håndtere informasjonen som kommuniseres i avsnittet om KAM. På den annen side konkluderer de med et KAM er relevant for profesjonelle investorer.

En annen studie som er gjennomført er innholdsanalysen til Smith (2016) hvor forfatteren analyserer revisors språkbruk i den utvidede revisjonsberetningen i Storbritannia. Studien konkluderer med at den utvidede revisjonsberetningen er mer lesbar, har et variert og ikke-standardisert språk, og revisor bruker et mer gjennomtenkt språk for å understreke vesentlige risikoer.

KAM er et relativt ferskt konsept og det er noe begrenset med forskning som er gjennomført vedrørende dette. På bakgrunn av IAASBs formål knyttet til implementeringen av KAM, tidligere forskning som nevnt ovenfor, samt gjennomgangen i kapittel 3.3.3 i denne masteroppgaven vil det imidlertid være interessant å undersøke norske ikke-profesjonelle investorers oppfatninger av den nye revisjonsberetningen og KAM. Av dette utledes derfor følgende tre forskningsspørsmål:

FS 3: I hvilken grad har innføringen av KAM ført til økt forståelse for revisor og den gjennomførte revisjonen, som oppfattet av norske ikke-profesjonelle investorer?

FS 4: I hvilken grad har innføringen av KAM ført til økt forståelse for områder i regnskapet hvor ledelsen har utøvd betydelig skjønn, som oppfattet av norske ikke-profesjonelle investorer?

FS 5: I hvilken grad oppfatter norske ikke-profesjonelle investorer at den nye revisjonsberetningen er enklere å lese og forstå?

3.5 Forskningsspørsmål

Denne masteroppgavens formål er å undersøke norske ikke-profesjonelle investorers oppfatninger og forventninger til revisor, samt deres oppfatning og bruk av revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger. På bakgrunn av at det har trådt i kraft nye revisjonsstandarder knyttet til revisjonsberetningen, som har endret både dens struktur og innhold, ønskes det også å undersøke hvorvidt disse endringene lever opp til sitt formål, i lys av norske ikke-profesjonelle investorers oppfatninger. Nedenfor oppsummeres forskningsspørsmålene som er utledet.

- FS 1: I hvilken grad vil norske ikke-profesjonelle investorer forvente absolutt sikkerhet fra revisor, med hensyn til avdekking av vesentlig feilinformasjon?**

- FS 2: I hvilken grad bruker norske ikke-profesjonelle investorer revisjonsberetningen som en del av grunnlaget ved beslutningstaking?**

- FS 3: I hvilken grad har innføringen av KAM ført til økt forståelse for revisor og den gjennomførte revisjonen, som oppfattet av norske ikke-profesjonelle investorer?**

- FS 4: I hvilken grad har innføringen av KAM ført til økt forståelse for områder i regnskapet hvor ledelsen har utøvd betydelig skjønn, som oppfattet av norske ikke-profesjonelle investorer?**

- FS 5: I hvilken grad oppfatter norske ikke-profesjonelle investorer at den nye revisjonsberetningen er enklere å lese og forstå?**

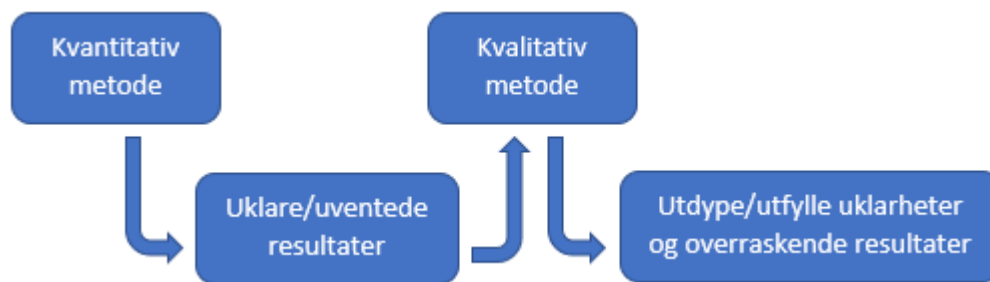
I neste kapittel vil forskningsmetoden som vil bli benyttet for å besvare forskningsspørsmålene ovenfor bli presentert og gjennomgått.

4. METODE

4.1 Forskningsdesign

Forskningsdesignet er den overordnede planen for hvordan en skal svare på ens forskningsspørsmål (Saunders et al., 2016). Formålet med denne masteroppgaven er å undersøke norske ikke-profesjonelle investorers oppfatninger og forventninger til revisor, deres oppfatning og bruk av revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger, samt oppfatninger knyttet til den nye revisjonsberetningen og det nye konseptet KAM. Således er denne masteroppgaven en kombinasjon av deskriptiv og evaluerende forskning. Formålet med deskriptiv forskning er å «få en presis profil av hendelser, personer eller situasjoner», mens formålet med evaluerende forskning er å «finne ut hvor bra noe fungerer» (Saunders et al., 2016, *egen oversettelse*). Det blir benyttet en deduktiv tilnærming, hvilket betyr at man begynner med teori før man starter datainnsamlingen for å teste teorien (Jacobsen, 2018).

Av metodiske valg skilles det ofte mellom kvantitativ og kvalitativ metode. Enkelt forklart kan man skille på de to ved å si at kvantitativ metode produserer eller bruker numerisk data, mens kvalitativ metode produserer eller bruker ikke-numerisk data (Saunders et al., 2016). Denne masteroppgaven vil anvende en *mixed methods*-tilnærming, hvilket betyr at en kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ metode vil bli brukt for å besvare masteroppgavens forskningsspørsmål. Det finnes flere mulige kombinasjoner av mixed methods-tilnærminger. I denne masteroppgaven blir det imidlertid benyttet en sekvensiell kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ metode, gjerne omtalt som metodetriangulering (Jacobsen, 2018). En kombinasjon av kvantitative og kvalitative data gir en bredere og rikere forståelse av det som undersøkes, og anses som det ideelle til tross for at det krever mer ressurser (Jacobsen, 2018). Figuren nedenfor illustrerer metodetrianguleringsprosessen ved anvendelse av en sekvensiell mixed methods-forskningsmetode.

Figur 5: Metodetriangulering (Jacobsen, 2018, s. 139)

4.2 Den kvantitative undersøkelsen

I den kvantitative delen av denne masteroppgaven vil det innhentes data ved hjelp av et web-basert spørreskjema. Spørreskjemaer er en svært vanlig forskningsstrategi i kvantitativ forskning (Saunders et al., 2016). Det er populært å bruke fordi de tillater innsamling av standardisert data fra en stor populasjon på en økonomisk gunstig måte, samt tilrettelegger for enkel sammenligning (Saunders et al., 2016). Som med alle andre forskningsmetoder, har et web-basert spørreskjema både sterke og svake sider. I følge Jacobsen (2018) bør imidlertid et web-basert spørreskjema brukes i situasjoner hvor man har begrensede ressurser og hvor generalisering er mindre viktig.

Spørreskjemaet som er utarbeidet består av 17 spørsmål. En utfordring med web-baserte spørreskjema er lav svarprosent. Det er også vist at svarprosenten på slike undersøkelser blir lavere jo lengre spørreskjemaet er (Jacobsen, 2018). Det er derfor forsøkt å strebe etter enkelhet i spørsmålsutformingen hvor begreper avklares under spørsmålene der det er aktuelt, og ledende spørsmål er forsøkt unngått. Jacobsen (2018) påpeker i tillegg viktigheten av å teste spørreskjemaet på fire til seks personer for å eliminere feil og uklarheter. På bakgrunn av dette ble det gjennomført en pilottesting av spørreskjemaet på fem personer. Tilbakemeldingene derfra var av stor verdi og førte til endringer ved ferdigstillingen av det endelige spørreskjemaet.

Det er benyttet lukkede svaralternativer i form av kategorisvar, rangordnede svar og metriske svar i spørreskjemaet. I tillegg er det åpnet for åpne svar ved visse spørsmål der de oppgitte svaralternativene ikke er relevant for respondenten. Dette kommer frem ved svaralternativet «Annet», hvor respondenten bes om å spesifisere. Majoriteten av spørsmålene i spørreskjemaet er utformet som

påstander, for å måle respondentenes holdninger og oppfatninger. En svært populær skala for måling av holdninger og oppfatninger er *Likert-skalaen*. Denne type skala lar respondenten si seg uenig eller enig i en påstand, rangert fra en veldig negativ til en veldig positiv holdning til et fenomen (Zikmund, Babin, Carr & Griffin, 2013). I denne masteroppgavens spørreskjema er det i all hovedsak benyttet ekstrempunktene «Helt uenig» i den ene enden, og «Helt enig» i den andre enden av Likert-skalaen, som i dette tilfellet består av fem punkter.

Spørreskjemaet består videre av fire deler. Den første delen inneholder fakta og demografiske spørsmål som kartlegger respondentens alder, kjønn, kompetanse og erfaring. Den andre delen inneholder spørsmål som måler respondentens forventninger til revisor og revisjonen. Del tre måler respondentens bruk av revisjonsberetningen og den siste delen måler respondentens oppfatninger vedrørende den nye revisjonsberetningen og det nye konseptet KAM.

4.3 Den kvalitative undersøkelsen

I den påfølgende kvalitative delen av datainnsamlingen vil det benyttes individuelle intervjuer. Dette er den mest vanlige formen for datainnsamling innenfor kvalitativ metode (Jacobsen, 2018), og vil brukes for å utfylle resultatene fra den kvantitative undersøkelsen og for å få en dypere og mer riktig forståelse av resultatene fra den kvantitative delen (Jacobsen, 2018).

Intervjuguiden (vedlegg B) er utarbeidet etter at den kvantitative undersøkelsen er gjennomført, og er derfor preget av resultatene og analysen derfra.

Det anvendes ikke-standardiserte intervjuer i form av semistrukturerte intervjuer, hvilket betyr at det vil foreligge noen forhåndsbestemte temaer og spørsmål som vil bli tatt opp i løpet av intervjuet, selv om det kan variere noe fra intervju til intervju. Rekkefølgen på spørsmålene vil også kunne variere etter intervjuets flyt og retning, hvilket øker fleksibiliteten i intervjuprosessen (Saunders et al., 2016).

4.4 Utvalg

Den teoretiske populasjonen til denne masteroppgaven er norske ikke-profesjonelle investorer, som definert i kapittel 2.2. Å undersøke alle i den

teoretiske populasjonen, gitt denne masteroppgavens ressurs- og tidsbegrensninger, vil imidlertid ikke la seg gjøre. Ikke-profesjonelle investorer er i tillegg en svært heterogen gruppe, som vanskelig lar seg identifisere. Det er derfor benyttet et bekvemmelighetsutvalg, hvilket betyr at man trekker ut de som det er enklest å få tak i (Jacobsen, 2018). På bakgrunn av dette er respondentene til spørreundersøkelsen som ble kontaktet, aksjeeiere i Nordnet, samt medlemmer av Norges største aksjeforum på Facebook. Intervjuobjektene til de kvalitative intervjuene ble kontaktet på samme måte.

4.5 Datainnsamling og dataanalyse

I den kvantitative delen av masteroppgaven er det benyttet et spørreundersøkelsesverktøy kalt Qualtrics Research Suite, som er gjort tilgjengelig for studenter ved Handelshøyskolen BI. Programvaren lot undertegnede enkelt sette sammen en brukervennlig spørreundersøkelse, hvor programvaren automatisk registrerer alle svar, som videre lot seg laste ned på egen datamaskin for egne analyser.

I den kvalitative delen av masteroppgaven ble det gjennomført individuelle intervjuer med lydopptak, som deretter ble transkribert for videre analyser.

4.6 Reliabilitet og validitet

Reliabilitet og validitet er sentrale kriterier ved vurdering av kvaliteten på kvantitativ forskning (Saunders et al., 2016). Med reliabilitet, eller pålitelighet, menes at undersøkelsen må være gjennomført på en troverdig måte uten åpenbare målefeil. Validitet, eller gyldighet, forklarer hvorvidt den innsamlede dataen faktisk gir svar på det man ønsker å undersøke (Jacobsen, 2018).

I denne masteroppgaven er det benyttet et web-basert spørreskjema som måleinstrument. For å kunne sikre en god reliabilitet ble det gjennomført flere tiltak. Først og fremst ble det forsøkt å stille enkle og tydelige spørsmål for å unngå ulike tolkninger blant respondentene. Det ble også gjennomført en pilottest av spørreskjemaet, for å kunne sikre at feil og mangler ble korrigeret, samt teste hvorvidt spørsmålene var forståelige for respondentene. Kort og konsis informasjon før ulike deler av spørreskjemaet ble også lagt til, for å forberede

respondenten på hvilke temaer som ble tatt opp, samt eventuelt gi nødvendige praktiske forklaringer.

Når det kommer til masteroppgavens validitet ble det besluttet å anvende metodetriangulering i form av etterfølgende kvalitative intervjuer, for å validere funnene fra den kvantitative undersøkelsen. I tillegg ble det anvendt respondentvalidering, hvilket betyr at respondentene i den kvalitative delen av undersøkelsen fikk tilsendt de transkriberte intervjuene i ettertid for å sikre dataens nøyaktighet ved å kommentere eller korrigere eventuelle feil i deres svar eller undertegnedes gjengivelse.

4.7 Etikk

I en forskningsprosess er man nødt til å gjennomføre visse etiske avveininger. Forskningsetikken i Norge tar utgangspunkt i tre grunnleggende krav (Jacobsen, 2018); informert samtykke, krav på privatliv og krav på å bli korrekt gjengitt.

Det ble publisert en åpen henvendelse på Nordnet sitt medlemsforum, *Shareville*, og i aksjeforumet på Facebook som utdypet bakgrunnen for henvendelsen, undersøkelsens formål, en estimert tidsbruk på å gjennomføre undersøkelsen, samt opplysninger om frivillighet og full anonymitet.

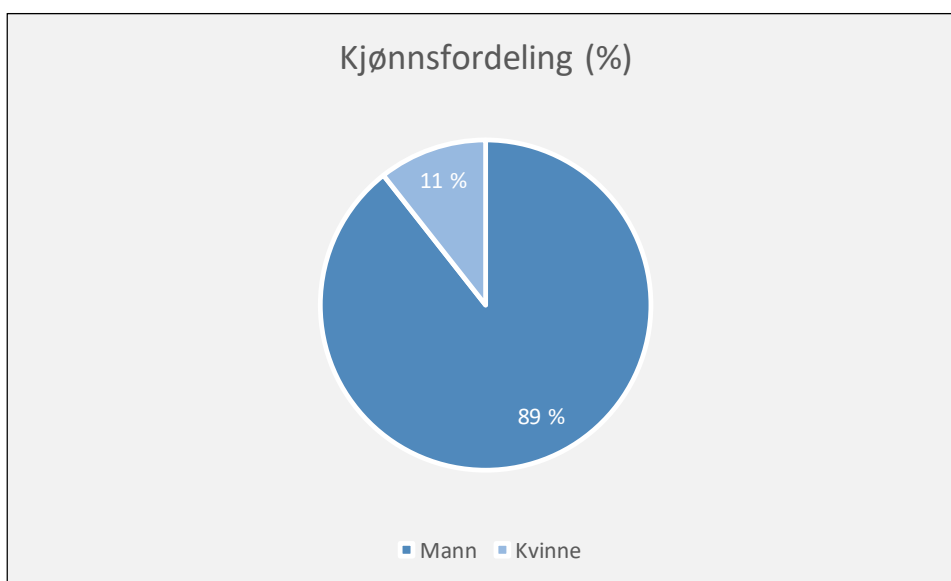
I den kvalitative delen ble de potensielle intervjuobjektene kontaktet individuelt. I tillegg ble de transkriberte intervjuene oversendt til de som ble intervjuet for godkjenning, slik at de eventuelt kunne korrigere, dersom noe kom frem feil, eller utelate noe de ikke ønsket å ha med i ettertid.

5. RESULTATER OG ANALYSE

5.1 Bakgrunnsinformasjon

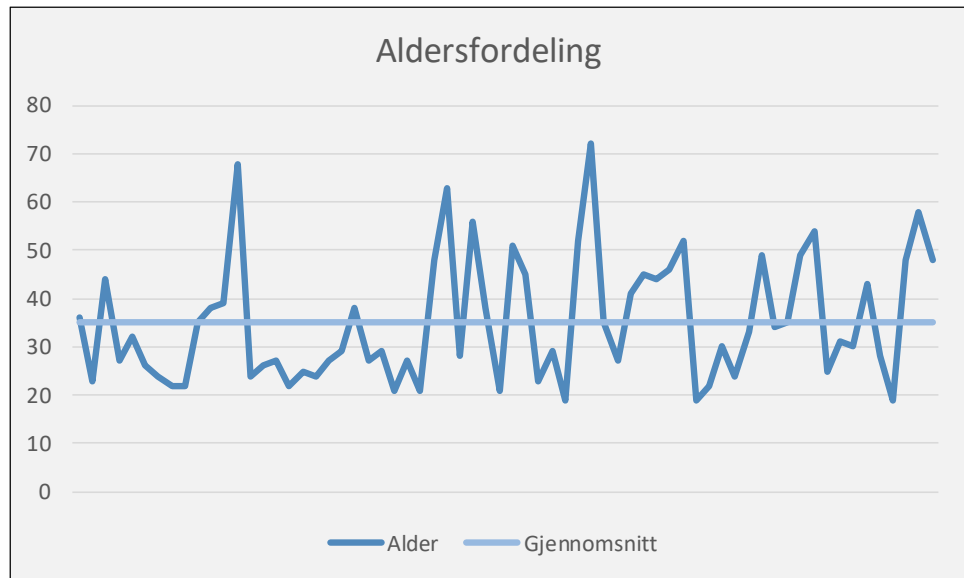
I denne delen av masteroppgaven vil resultatene fra den kvantitative spørreundersøkelsen og de kvalitative semistrukturerte intervjuene presenteres kombinert.

Totalt 99 personer tok spørreundersøkelsen. Etter å ha filtrert for ufullstendige svar sto undertegnede igjen med 66 respondenter, som er grunnlaget for resultatene som presenteres. Andelen menn og kvinner i spørreundersøkelsen er henholdsvis 89 og 11 prosent, se figur 6. Den store overvekten av menn var forventet da kvinner kun eier 20 prosent av verdiene som eies av privatpersoner på Oslo Børs (AksjeNorge, 2018).

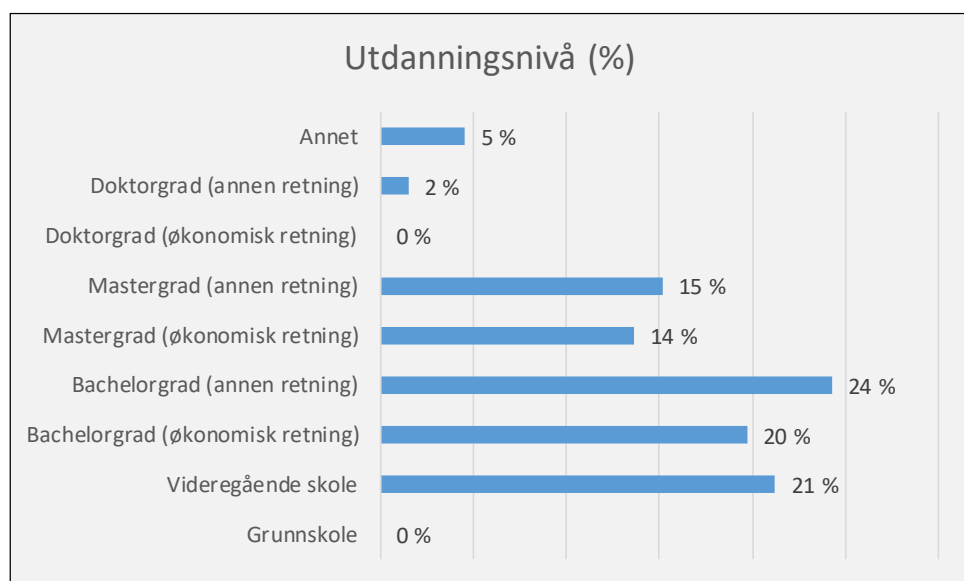
Figur 6: Kjønnfordeling (%)

Gjennomsnittsalderen til alle respondentene i undersøkelsen var 35 år, se figur 7. Laveste og høyeste alder var henholdsvis 19 og 72 år hvilket gir en variasjonsbredde på 53 år. Med hensyn på kjønn er gjennomsnittsalderen 36 år blant kvinner og 35 år blant menn, hvilket viser at den totale gjennomsnittsalderen ikke er et resultat av for eksempel en svært høy gjennomsnittsalder hos det ene kjønnnet og motsatt hos det andre kjønnnet.

Figur 7: Aldersfordeling

Respondentene i spørreundersøkelsen ble i tillegg bedt om å oppgi deres høyeste fullførte utdanning, se figur 8. Utdanningsnivået blant respondentene varierer mellom videregående skole og doktorgrad. 20 og 14 prosent har gjennomført henholdsvis en bachelor- eller mastergrad i økonomisk retning. Totalt har 75 prosent av respondentene gjennomført høyere utdanning, 21 prosent har kun gjennomført videregående skole, mens de resterende 5 prosent av respondentene under *Annet* har fagbrev, svennebrev og lignende utdanninger.

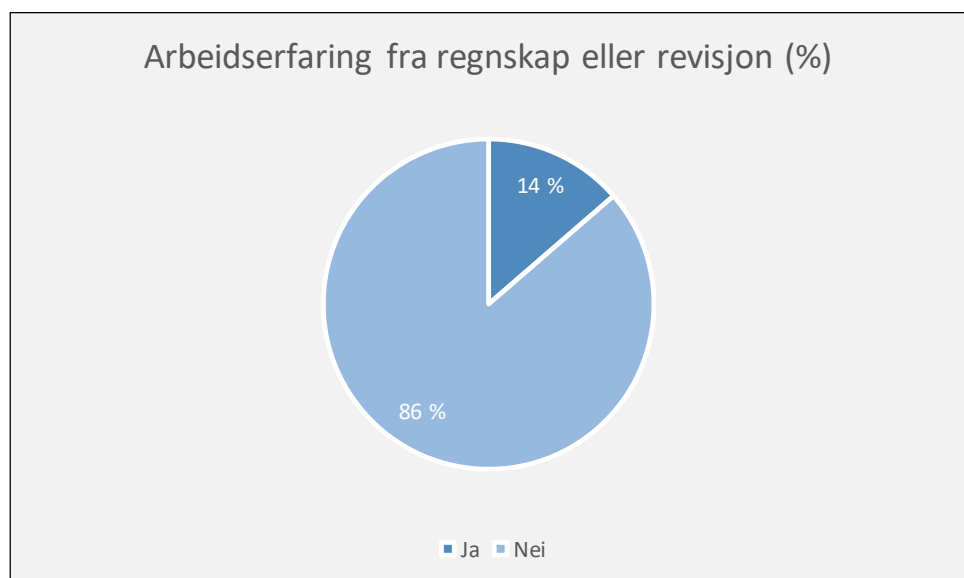
Figur 8: Utdanningsnivå (%)

Respondentenes erfaring med investering i børsnoterte aksjer ble også målt i undersøkelsen. I gjennomsnitt har respondentene 8 års erfaring med dette, se tabell 2. Med hensyn på kjønn er gjennomsnittlig antall års erfaring med investering i børsnoterte aksjer for menn og kvinner henholdsvis 8 og 9 år. Laveste antall års erfaring med investering i børsnoterte aksjer var 1 år, mens høyeste antall års erfaring var 52 år. Dette var det samme for menn, mens for kvinner er laveste og høyeste antall års erfaring henholdsvis 1 og 31 år.

<i>Erfaring (antall år)</i>	<i>Gjennomsnitt</i>	<i>Høyeste verdi</i>	<i>Laveste verdi</i>
Total	8	52	1
Menn	8	52	1
Kvinner	9	31	1

Tabell 2: Erfaring med investering i børsnoterte aksjer

Videre ble respondentene i spørreundersøkelsen spurt om de hadde arbeidserfaring fra regnskap eller revisjon. 14 prosent av respondentene hadde arbeidserfaring fra regnskap eller revisjon, mens de resterende 86 prosent hadde ikke dette, se figur 9 nedenfor.

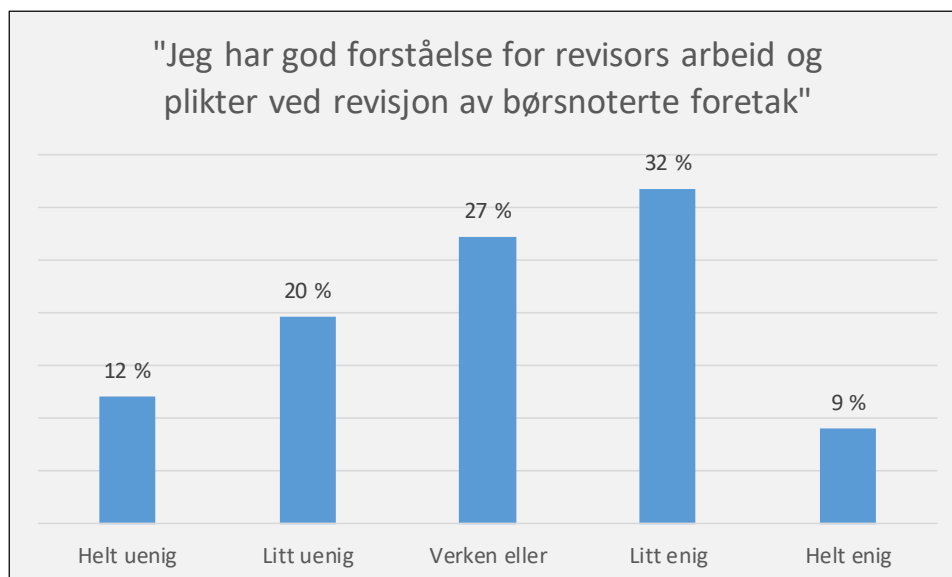
Figur 9: Arbeidserfaring fra regnskap eller revisjon (%)

I den kvalitative delen var det totalt tre intervjuobjekter. Intervjuobjekt A var en 32 år gammel mannlig investor, utdannet siviløkonom uten arbeidserfaring fra regnskap eller revisjon, og med 5 års investeringserfaring. Videre var intervjuobjekt B en 27 år gammel mannlig investor, utdannet siviløkonom uten arbeidserfaring fra regnskap eller revisjon, og med 3 års investeringserfaring. Intervjuobjekt C var en 29 år gammel mannlig investor, med bachelorgrad i økonomi og administrasjon, uten arbeidserfaring fra regnskap eller revisjon og med 6 års investeringserfaring.

5.2 Forventninger til revisor og revisjonen

I spørreskjemaet fikk respondentene tre spørsmål som ble brukt til å måle deres forventninger til revisor og revisjonen. Det første omhandlet deres egen oppfatning av deres forståelse for revisors arbeid og plikter. De to påfølgende spørsmålene målte hvilken grad av sikkerhet respondentene forventet fra revisor vedrørende avdekking av vesentlig feilinformasjon, herunder feil og misligheter, gjennom revisjonen.

Resultatene viste at 41 prosent av respondentene var enten *Litt enig* eller *Helt enig* i at deres forståelse av revisors arbeid og plikter ved revisjon av børsnoterte foretak var god, se figur 10. Videre var 32 prosent enten *Litt uenig* eller *Helt uenig* i påstanden, mens de resterende 27 prosent oppga *Verken eller* som svar.

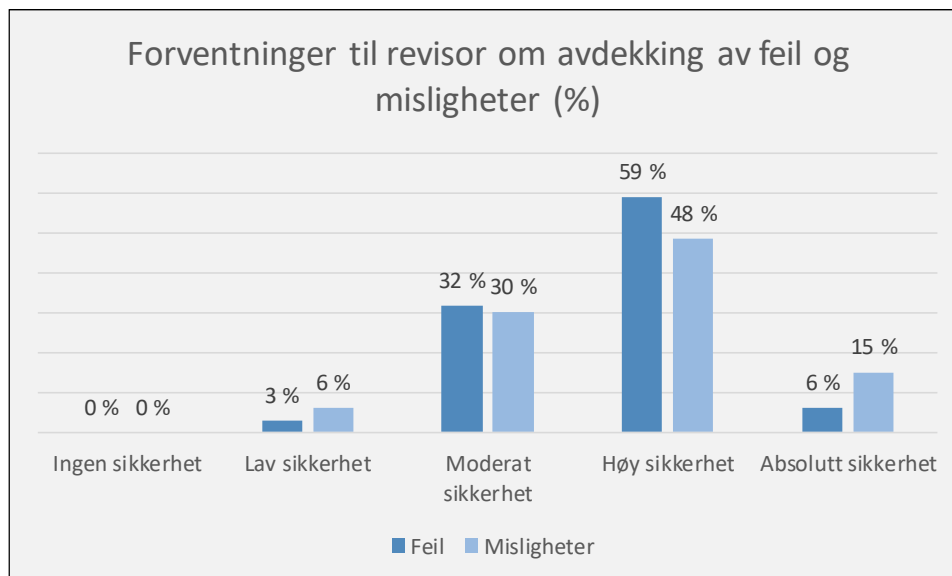

Figur 10: "Jeg har god forståelse for revisors arbeid og plikter ved revisjon av børsnoterte foretak"

Intervjuobjektene har alle noe ulike beskrivelser av deres oppfatning av hva en revisor er og hva en revisor gjør, men alle er i all hovedsak enige i at revisor er en slags kontrollør av regnskap. Intervjuobjekt B uttaler for eksempel:

«Jeg tenker revisoren er en som kontrollerer viktige tall i regnskapet, før selskapet offentliggjør dem, for å påse at det ikke er noe snusk eller at det blir rapportert feil verdier, og på en måte beskytter de som har interesse av selskapet, som for eksempel leverandører og investorer.»

Fra de to påfølgende spørsmålene i spørreundersøkelsen kommer det frem at 59 prosent av respondentene forventet høy sikkerhet for at revisor avdekker feil gjennom revisjonen, mens 6 prosent forventet absolutt sikkerhet for dette, se figur 11. Videre oppga 32 prosent at moderat sikkerhet for at feil avdekkes forventes, mens de resterende 3 prosent forventet lav sikkerhet. Ingen respondenter forventet *Ingen sikkerhet*. Hva gjelder misligheter, foreligger det et lite skifte blant respondentene mellom høy og absolutt sikkerhet. Her kom det frem at 48 prosent forventer høy sikkerhet for at revisor avdekker misligheter, mens 15 prosent forventer absolutt sikkerhet. 30 prosent forventer moderat sikkerhet for at revisor avdekker misligheter, mens de resterende 6 prosent forventer lav sikkerhet. Heller ikke i tilfelle av misligheter forventet noen respondenter *Ingen sikkerhet*.

Figur 11: Forventninger til revisor om avdekking av feil og misligheter (%)

Alle intervjuobjektene sier de forventer ganske høy sikkerhet for at regnskapet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, men ingen forventer absolutt sikkerhet. Videre kommer det frem at intervjuobjekt B og C forventer høyere sikkerhet for at revisor avdekker misligheter enn feil, i motsetning til intervjuobjekt A, som uttaler at han forventer høyere sikkerhet for at revisor avdekker feil enn misligheter. I tillegg uttaler intervjuobjekt A at han har mer forståelse for at revisor ikke avdekker misligheter, og at revisor ikke bør klandres for å ikke ha avdekket misligheter dersom de er skjult god nok. Samtlige er imidlertid enige i at misligheter bør være vanskeligere å oppdage enn feil. Intervjuobjekt B uttaler:

«Tenker vel at misligheter egentlig bør være vanskeligere å oppdage, enn feil. Men man forventer at revisor gjør en grundig jobb da, sånn at de klarer å oppdage misligheter. Feil kan skje, men misligheter skal ikke skje, så derfor skal de oppdages. Jeg vil også tro de er større enn feilene i verdi.»

Ved å analysere resultatene fra spørreundersøkelsen av respondentenes egen oppfatning av deres forståelse for revisors arbeid og plikter (figur 10), sammenstilt med sikkerhetsnivået de forventer for at revisor skal avdekke feil gjennom revisjonen, kan jeg se hvorvidt dette samsvarer. Hva gjelder avdekking av feil viser analysen at de som forventer absolutt sikkerhet fra revisor svarte

enten *Litt uenig*, *Verken eller* eller *Litt enig* i påstanden om at de har «god forståelse» for revisors arbeid og plikter, se tabell 3. Videre kommer det frem at 83 prosent av respondentene som sa seg *Helt enig* i påstanden, forventer høy sikkerhet for at revisor avdekker feil gjennom revisjonen, hvilket var å forvente. En interessant observasjon er at det er større spredning i forventet sikkerhetsnivå blant respondentene som sa seg *Litt enig* i påstanden i motsetning til de som sa seg *Helt uenig* i påstanden.

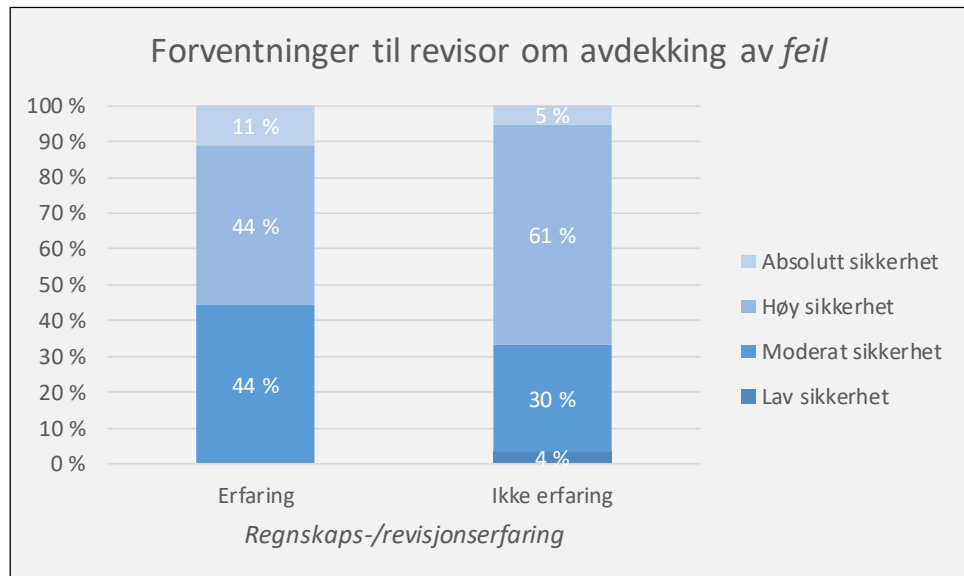
Den samme analysen gjennomføres med hensyn på revisors avdekking av misligheter, se også tabell 3. Analysen viser at de som forventer absolutt sikkerhet fra revisor svarte *Helt uenig*, *Litt uenig*, *Verken eller* eller *Litt enig* i påstanden. Ingen som sa seg *Helt enig* i påstanden forventet absolutt sikkerhet fra revisor, hvilket også var å forvente. Alt i alt er det flere respondenter som forventer absolutt sikkerhet fra revisor med hensyn til avdekking av misligheter, enn ved feil, hvilket også var forventet.

	Ingen sikkerhet	Lav sikkerhet	Moderat sikkerhet	Høy sikkerhet	Absolutt sikkerhet	
<i>Feil</i>						
Helt uenig	0 %	0 %	25 %	75 %	0 %	100 %
Litt uenig	0 %	0 %	38 %	46 %	15 %	100 %
Verken eller	0 %	6 %	44 %	44 %	6 %	100 %
Litt enig	0 %	5 %	24 %	67 %	5 %	100 %
Helt enig	0 %	0 %	17 %	83 %	0 %	100 %
<i>Misligheter</i>						
Helt uenig	0 %	0 %	25 %	63 %	13 %	100 %
Litt uenig	0 %	15 %	15 %	46 %	23 %	100 %
Verken eller	0 %	11 %	28 %	39 %	22 %	100 %
Litt enig	0 %	0 %	33 %	57 %	10 %	100 %
Helt enig	0 %	0 %	67 %	33 %	0 %	100 %

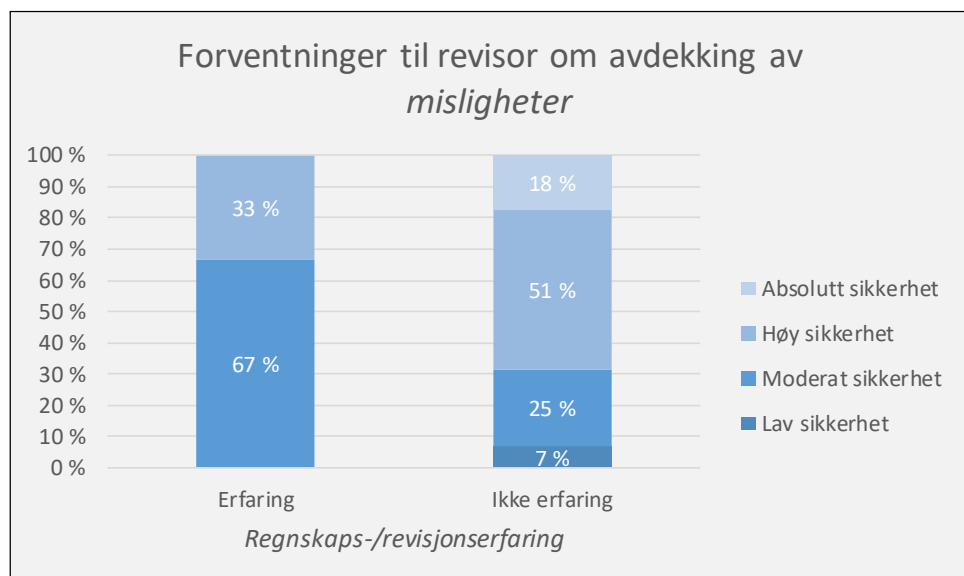
Tabell 3: Forventninger til revisor om avdekking av feil og misligheter, sortert på oppfatning av påstanden om "god forståelse" for revisors arbeid og plikter

Videre er respondentenes forventninger til revisjonens sikkerhetsnivå analysert på basis av respondenter med og uten erfaring fra regnskap og revisjon. Med hensyn til avdekking av feil, er det som forventet større spredning i svarene blant respondenter uten erfaring fra regnskap og revisjon i motsetning til respondenter med erfaring. Imidlertid svarte 11 prosent av respondentene med erfaring fra regnskap eller revisjon at de forventet absolutt sikkerhet for at revisor avdekker feil, i motsetning til 5 prosent blant respondentene uten erfaring, se figur 12.

Når det kommer til avdekking av misligheter er det også større spredning blant respondentene uten erfaring fra regnskap eller revisjon i motsetning til de med erfaring. Alle respondentene med erfaring forventet enten moderat eller høy sikkerhet, mens respondentene uten erfaring forventet alt fra lav til absolutt sikkerhet, se figur 13. Videre forventet 18 prosent av respondentene uten erfaring absolutt sikkerhet for at revisor avdekker misligheter.

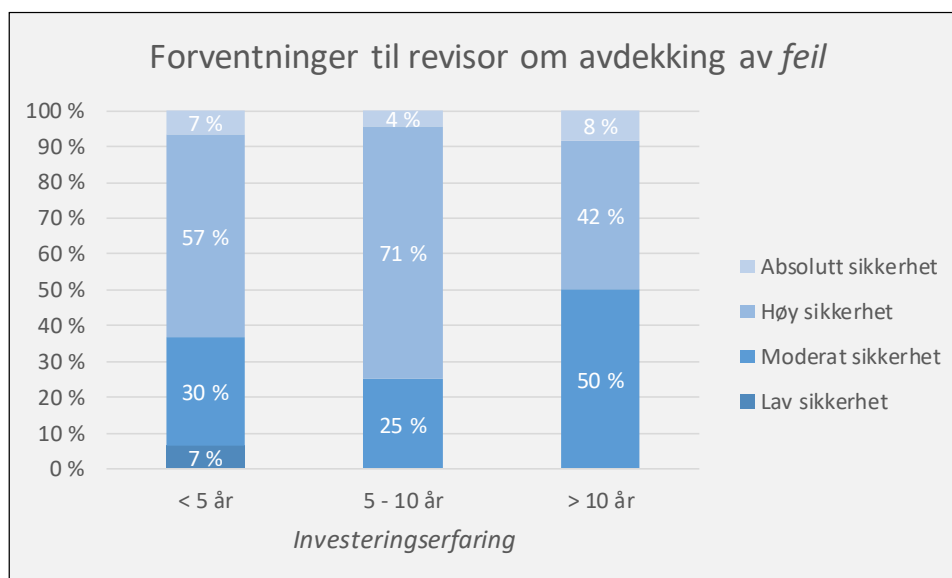
Figur 12: Forventninger til revisor om avdekking av feil blant respondenter med og uten erfaring fra regnskap eller revisjon

Figur 13: Forventninger til revisor om avdekking av misligheter blant respondenter med og uten erfaring fra regnskap eller revisjon

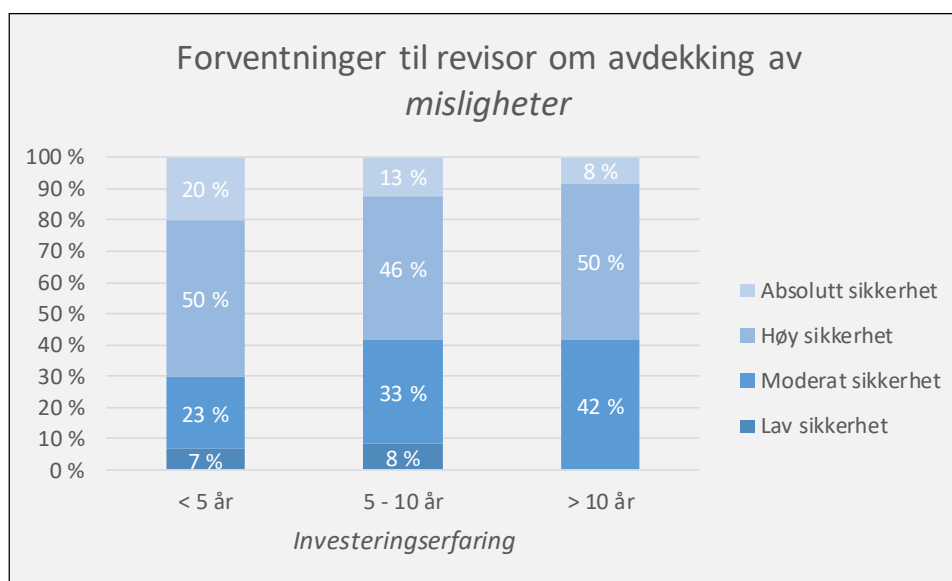
Til slutt er det gjennomført samme analyse basert på respondentenes erfaring med investering i børsnoterte aksjer. I spørreskjemaet oppga respondentene antall års erfaring med dette. For å gjøre analysen anvendbar er respondentenes svar delt inn i tre kategorier; mindre enn fem års erfaring, mellom 5-10 års erfaring, og over 10 års erfaring.

Når det kommer til avdekking av feil viser resultatene at det er størst spredning i svarene blant respondentene med mindre enn fem års investeringserfaring, se figur 14. Disse respondentenes svar varierer fra lav sikkerhet til absolutt sikkerhet, hvorav 7 prosent forventet absolutt sikkerhet. Blant respondentene som hadde mellom 5-10 års investeringserfaring forventet 71 prosent høy sikkerhet for at revisor avdekker feil gjennom revisjonen, mens 4 prosent forventet absolutt sikkerhet. De resterende 25 prosent forventet moderat sikkerhet. I den tredje kategorien, respondenter med over 10 års investeringserfaring, forventet 8 prosent absolutt sikkerhet for at revisor skal avdekke feil under revisjonen, mens de resterende forventet enten høy eller moderat sikkerhet, henholdsvis 42 og 50 prosent.

Figur 14: Forventninger til revisor om avdekking av feil blant respondenter med ulik erfaring fra investering i børsnoterte aksjer

Hva gjelder avdekking av misligheter, viser resultatene at flere respondenter forventer absolutt sikkerhet fra revisor, se figur 15. Blant respondentene med under fem års investerings erfaring forventer 20 prosent absolutt sikkerhet for at revisor avdekker misligheter, mens 13 prosent av respondentene med mellom 5-10 års erfaring forventet absolutt sikkerhet. Hos den tredje kategorien, respondenter med over 10 års investerings erfaring, er andelen på 8 prosent uendret sammenlignet med forventninger til avdekking av feil.

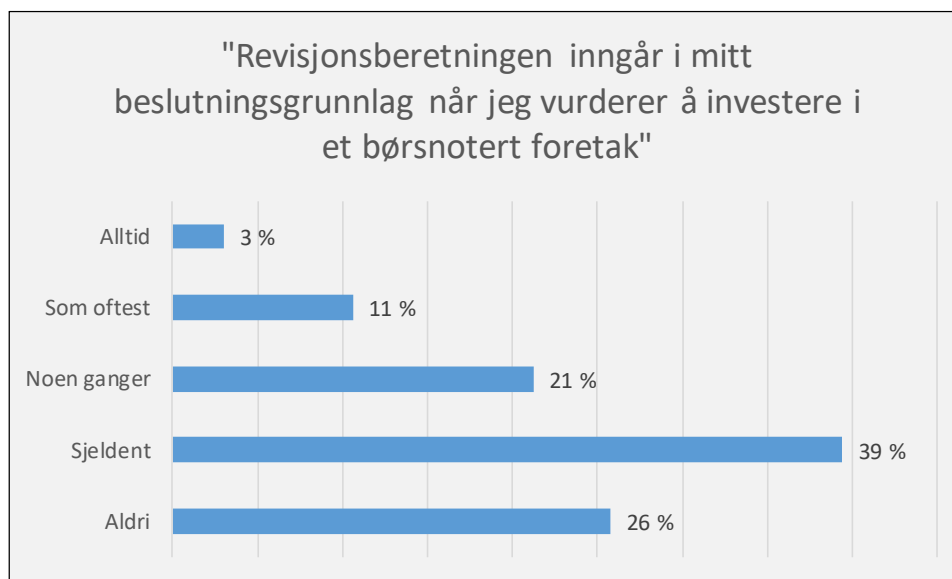
Figur 15: Forventninger til revisor om avdekking av misligheter blant respondenter med ulik erfaring fra investering i børsnoterte aksjer

5.3 Bruk av revisjonsberetningen

I spørreskjemaets del tre fikk respondentene to spørsmål som ble brukt for å måle deres bruk av revisjonsberetningen. Det første spørsmålet omhandlet hvor ofte revisjonsberetningen ble brukt som del av beslutningsgrunnlaget før eventuelle investeringer i børsnoterte foretak. Det andre spørsmålet omhandlet hvorvidt respondentene kun var interessert i om revisjonsberetningen var ren eller ikke.

Av resultatene kommer det frem at 26 prosent av respondentene aldri bruker revisjonsberetningen som del av grunnlaget for investeringsbeslutninger, mens 39 prosent oppgir at de sjeldent bruker revisjonsberetningen som del av grunnlaget

for investeringsbeslutninger. De resterende 35 prosent svarte *Noen ganger*, *Som oftest* eller *Alltid*, se figur 16.

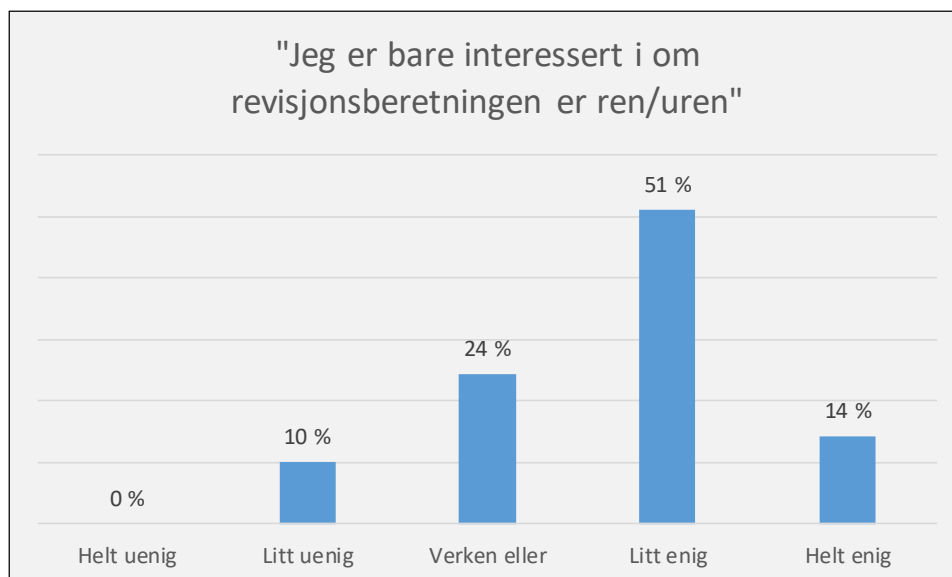

Figur 16: "Revisjonsberetningen inngår i mitt beslutningsgrunnlag når jeg vurderer å investere i et børsnotert foretak"

Samtlige av intervjuobjektene kjenner til revisjonsberetningen, men intervjuobjekt A bruker den svært sjeldent og uttaler:

«Vet ikke helt hva slags verdi innholdet gir meg. Jeg tenker at hvis det hadde vært en revisjonsberetning som ikke var ren, så hadde man hørt om det uansett. Da hadde det sikkert blitt et eller annet medieoppslag om det.»

Videre kommer det frem av spørreundersøkelsen at 65 prosent av respondentene var enten *Litt enig* eller *Helt enig* i påstanden om at respondenten kun var interessert i om revisjonsberetningen var ren eller ikke, se figur 17. 10 prosent sa seg *Litt uenig* i påstanden, mens ingen var *Helt uenig*. De resterende 24 prosent oppga *Verken eller* som sitt svar. Alle respondenter som svarte at de aldri brukte revisjonsberetningen som del av deres beslutningsgrunnlag, altså 26 prosent av utvalget, er utelatt fra denne analysen.

Figur 17: "Jeg er bare interessert i om revisjonsberetningen er ren eller ikke"

Intervjuobjekt B og C uttaler at det hender de ser raskt over revisjonsberetningen, men at det ikke er noen utstrakt bruk det er snakk om. Begge forteller at de hovedsakelig kun har sjekket hvorvidt revisjonsberetningen var ren, og sett raskt over den for å se etter om det er noen uvanlige kommentarer og lignende.

Intervjuobjekt B uttaler:

«Er ikke så mye å hente ut av den egentlig, annet enn om alt er greit eller ikke. Bruker ikke så mye tid på den. Det er liksom ikke så mye info å få ut. Bare scroller gjennom og ser at det ikke er noen kommentarer. Den er jo veldig generell.»

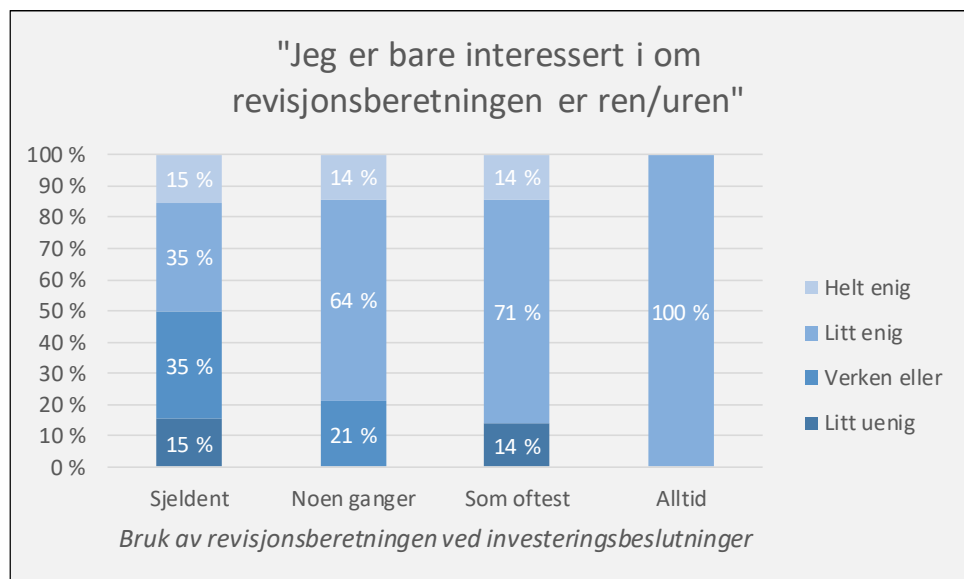
Det samme kommer frem fra intervjuobjekt C:

«Revisjonsberetningen er jo generelt veldig standardisert og gir veldig lite informasjon. Men en ren beretning har jo på en måte en verdi, siden den bekrefter at regnskapet er riktig. Men den gir på en måte ikke så mye informasjon utover det.»

Ved å gjennomføre lignende analyse som i forrige delkapittel, ved å analysere resultatene fra figur 16 og figur 17 opp mot hverandre vil jeg kunne si mer om hvilke respondenter som bruker revisjonsberetningen og ikke.

Resultatene viser at 100 prosent av respondentene som svarte at revisjonsberetningen alltid inngår i deres beslutningsgrunnlag ved

investeringsbeslutninger, oppgir at de er *Litt enig* i at de kun er interessert i om revisjonsberetningen er ren eller ikke, se figur 18. Blant respondentene som svarte at revisjonsberetningen som oftest inngår i deres beslutningsgrunnlag er 71 prosent av disse *Litt enig* i at de kun er interessert i om revisjonsberetningen er ren eller ikke, mens de resterende er fordelt likt på *Litt uenig* og *Helt enig*. Størst spredning i påstanden om at respondentene kun er interessert i om revisjonsberetningen er ren eller ikke er blant de respondentene som sjeldent bruker revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger.

Figur 18: Bruk av revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger og interesse for ren revisjonsberetning

Videre er det gjennomført ytterligere analyser for å undersøke respondentenes bruk (figur 16) og interesse for revisjonsberetningen (figur 17). Hyppigheten av bruken av revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger er analysert på respondenter med og uten erfaring fra regnskap eller revisjon, samt respondenter med ulik investeringserfaring, som i forrige delkapittel. I tillegg er fordelingen av respondentene som har svart på påstanden om at de kun er interessert i om revisjonsberetningen er ren/uren analysert på de samme kriteriene, herunder med og uten erfaring fra regnskap eller revisjon, og ulik investeringserfaring. Resultatene er fremstilt i tabell 4 og tabell 5 nedenfor.

Som det kommer frem bruker 44 prosent av respondentene med arbeidserfaring fra regnskap eller revisjon revisjonsberetningen som del av sitt beslutningsgrunnlag *Noen ganger* eller *Som oftest*, mens de resterende 55 prosent bruker den *Sjeldent* eller *Aldri*, henholdsvis 44 og 11 prosent. Blant respondentene uten arbeidserfaring fra regnskap eller revisjon er det større spredning, og varierer mellom *Aldri* og *Alltid*.

Når jeg ser på brukshyppigheten av revisjonsberetningen blant respondentene med ulik investerings erfaring er det relativt jevn spredning. De som oppgir at de *Alltid* bruker revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger har enten mindre enn fem års investerings erfaring eller mellom 5-10 års erfaring. Ingen med over 10 års erfaring har oppgitt at de *Alltid* bruker revisjonsberetningen.

	Bruk av revisjonsberetningen					
	Aldri	Sjeldent	Noen ganger	Som oftest	Alltid	
<i>Erfaring fra regnskap/revisjon</i>						
Erfaring	11 %	44 %	33 %	11 %	0 %	100 %
Ikke erfaring	28 %	39 %	19 %	11 %	4 %	100 %
<i>Investerings erfaring</i>						
< 5 år	17 %	40 %	33 %	7 %	3 %	100 %
5 - 10 år	33 %	38 %	8 %	17 %	4 %	100 %
> 10 år	33 %	42 %	17 %	8 %	0 %	100 %

Tabell 4: Bruk av revisjonsberetningen, sortert på regnskaps-/revisjonserfaring og investerings erfaring

Med hensyn til i hvilken grad respondentene er enige i påstanden om at de kun er interessert i om revisjonsberetningen er ren/uren, viser resultatene at 77 prosent av respondentene med arbeidserfaring fra regnskap eller revisjon er enten *Litt enig* eller *Helt enig* i påstanden, mens blant respondentene uten regnskaps- eller revisjonserfaring er det større spredning, men majoriteten er *Litt enig* i påstanden, se tabell 5.

Den samme påstanden, sammenstilt med respondentenes ulike investerings erfaring viser at 42 prosent av respondentene med over 10 års investerings erfaring er *Helt enig* i påstanden, i motsetning til 13 og 10 prosent blant de med henholdsvis 5-10 års erfaring og under fem års erfaring.

	<i>"Jeg er kun interessert i om revisjonsberetningen er ren/uren"</i>					
	Helt uenig	Litt uenig	Verken eller	Litt enig	Helt enig	
<i>Erfaring fra regnskap/revisjon</i>						
Erfaring	0 %	0 %	22 %	44 %	33 %	100 %
Ikke erfaring	7 %	9 %	26 %	44 %	14 %	100 %
<i>Investerings erfaring</i>						
< 5 år	7 %	13 %	20 %	50 %	10 %	100 %
5 - 10 år	4 %	4 %	33 %	46 %	13 %	100 %
> 10 år	8 %	0 %	25 %	25 %	42 %	100 %

Tabell 5: Interesse for ren revisjonsberetning, sortert på regnskaps-/revisjonserfaring og investerings erfaring

Intervjuobjekt A og C utdyper at når de investerer, så benytter de seg stort sett av andre kilder enn regnskapet og revisjonsberetningen, som for eksempel nyheter, utviklingen til aksjekursen, anbefalinger fra de store bankene, bransjer de tror på og magesfølelse. Intervjuobjekt B forteller at han mener egentlig alle bør se over revisjonsberetningen, men sier at noen er grundigere enn andre. Intervjuobjekt B og C poengterer også at de tror bruken av revisjonsberetningen vil variere med hva slags tidshorisont man har på investeringene man gjør. Intervjuobjekt B uttaler for eksempel:

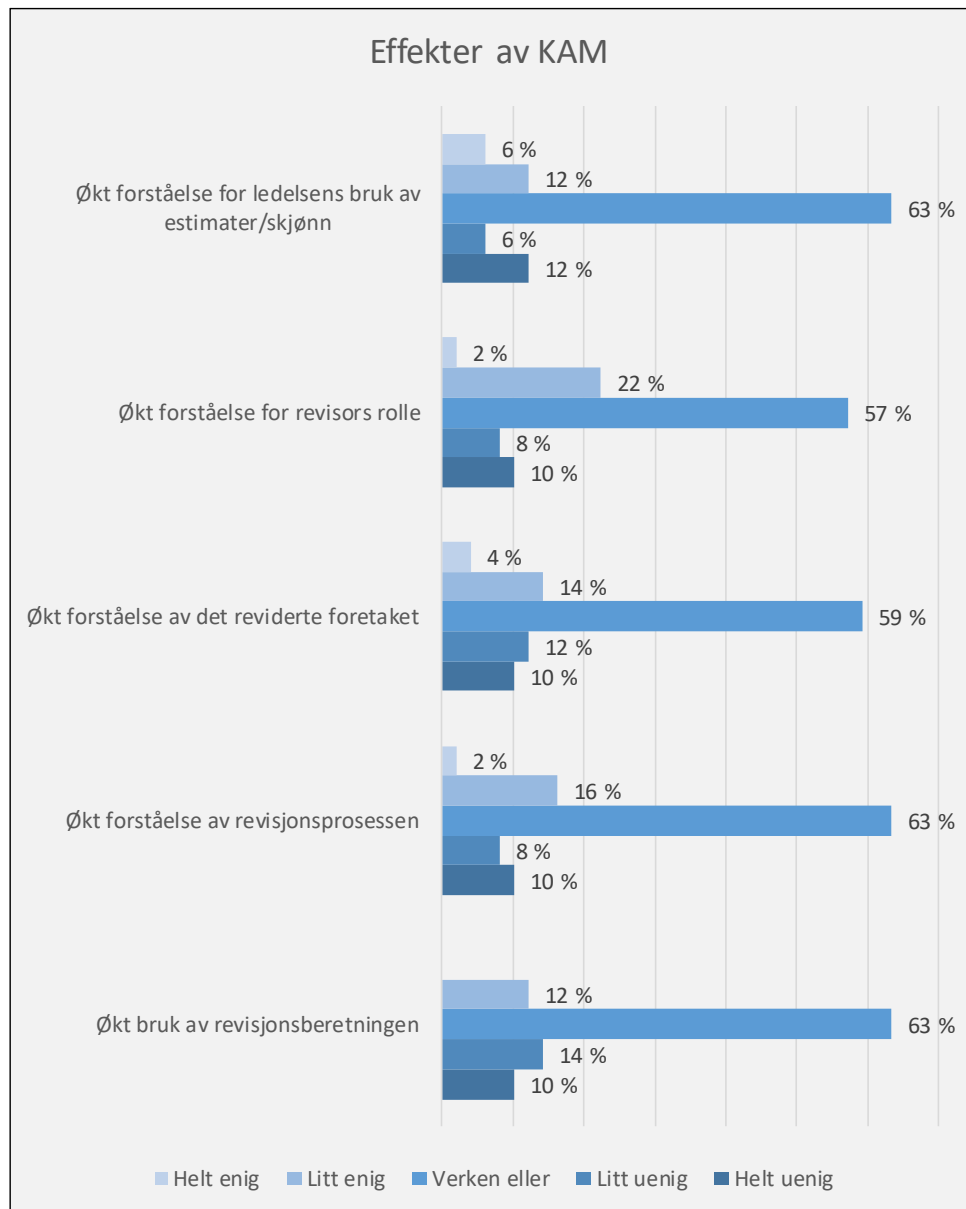
«Men det spørres jo også på hvor lang investeringshorisont man har. Hvis man er kortsiktig, inn og ut på en dag for eksempel, så har jo revisjonsberetningen ingenting å si.»

5.4. Den nye revisjonsberetningen og KAM

Spørreskjemaets siste del omhandlet KAM og den nye revisjonsberetningen som trådte i kraft for regnskap som ble avsluttet 15. desember 2016 eller senere. Respondentene ble bedt om å svare på ulike påstander, som er blitt brukt for å måle hvilke effekter innføringen av KAM i revisjonsberetningen har hatt på norske ikke-profesjonelle investorer. De respondentene som oppga at de aldri bruker revisjonsberetningen, er ekskludert fra denne analysen.

I samtlige målinger med hensyn til KAM er svaralternativet *Verken eller* dominerende, se figur 19. Den målingen hvor flest respondenter, sett bort fra de som har svart *Verken eller*, har sagt seg enten *Litt enig* eller *Helt enig* gjelder påstanden om at KAM har ført til økt forståelse for revisors rolle ved revisjon av regnskap, totalt 24 prosent. Hva gjelder respondentenes bruk av

revisjonsberetningen kommer det frem at 24 prosent av respondentene er enten *Litt uenig* eller *Helt uenig* i påstanden om at KAM har bidratt til å øke deres bruk av den, mens 12 prosent er *Litt enig* i påstanden. Videre er 18 prosent av respondentene enten *Litt enig* eller *Helt enig* i påstandene om at KAM har økt deres forståelse for ledelsens bruk av estimater og skjønnsmessige vurderinger, at KAM har økt deres forståelse av det reviderte foretaket og at KAM har økt deres forståelse av revisjonsprosessen.

Figur 19: Effekter av KAM

Intervjuobjekt C kjente til KAM fra før, mens intervjuobjekt A og B kjente ikke til KAM. Det nye konseptet ble derfor raskt forklart for intervjuobjekt A og B. I tillegg fikk de lese gjennom en revisjonsberetning uten KAM og en med KAM.

I forbindelse med hvorvidt KAM kan bidra til å gi en økt forståelse for det reviderte foretaket, uttaler intervjuobjekt C følgende:

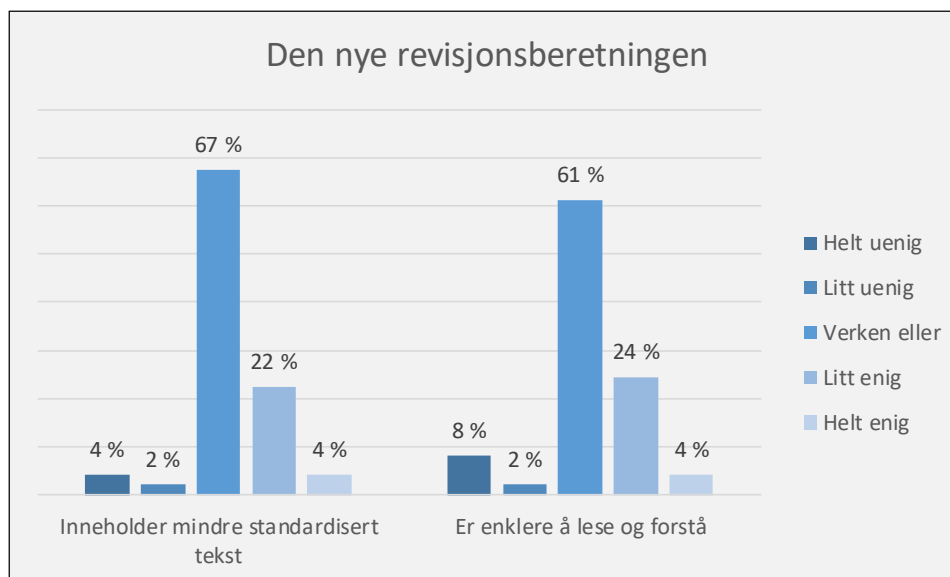
«Ja, det gir jo litt mer informasjon i hvert fall. Får mer informasjon om hvilke forutsetninger ledelsen har tatt ved ulike verdsettelse for eksempel. Tror man får litt mer forståelse enn ved å kun se på regnskapet alene. Det kan hjelpe med å forstå mekanismene bak tallene.»

Intervjuobjekt A og B er også i noen grad enige i at man kan få en litt økt forståelse for det reviderte foretaket, men oppfattes som mer nølende enn intervjuobjekt C. Intervjuobjekt B forteller at han tror det vil ha mest nytte dersom det er et foretak man ikke kjenner til så godt fra før.

På spørsmål om hvorvidt avsnittet om KAM kan bidra til økt forståelse for revisor er imidlertid alle intervjuobjektene enige om at det kan det gjøre. Intervjuobjekt B uttaler:

«Jaja, det gjorde det. Det var det beste det gav meg egentlig, at man ser hva revisor har tenkt og gjort.»

Respondentene i spørreundersøkelsen fikk i tillegg to spørsmål vedrørende den nye revisjonsberetningen generelt, for å måle deres oppfatninger til den nye revisjonsberetningen som helhet. Svaralternativet *Verken eller* er også her dominerende, se figur 20. Resultatene viser imidlertid at 26 prosent av respondentene er enten *Litt enig* eller *Helt enig* i at den nye revisjonsberetningen inneholder mindre standardisert tekst enn den foregående, og 28 prosent er enten *Litt enig* eller *Helt enig* i at den nye revisjonsberetningen er enklere å lese og forstå.

Figur 20: Effekter av den nye revisjonsberetningen

Etter å ha lest gjennom de fremlagte revisjonsberetningene fikk intervjuobjekt A og B spørsmål om hvorvidt de syntes avsnittet om KAM var forståelig for dem. Intervjuobjekt A mente at innholdet var svært akademisk og ikke så enkelt å forstå. Intervjuobjekt B tror informasjonen vil være noe tung for «mannen i gata», men poengterer at han antar denne informasjonen er ment for aktive regnskapsbrukere som har en grunnleggende forståelse for informasjonen. Intervjuobjekt C synes informasjonen er forståelig, men forteller også at han tror det kan bli litt for detaljert for noen.

Samtlige intervjuobjekter er generelt positive til KAM og uttaler at det gir mer åpenhet og informasjon til dem som er ute etter den type informasjon. Intervjuobjekt A og B, som ikke kjente til KAM på forhånd, uttaler at de har blitt litt mer nysgjerrige og kommer til å oppsøke revisjonsberetningen og KAM i fremtiden. Intervjuobjekt A legger også til at han føler KAM og informasjonen i revisjonsberetningen generelt kun har potensial til å påvirke beslutningene i negativ forstand, og uttaler:

«Jeg ser ingen oppside, kun en potensiell nedside.»

6. DISKUSJON

Denne masteroppgavens formål har vært å undersøke norske ikke-profesjonelle investorers oppfatninger og forventninger til revisor, og deres oppfatning og bruk av revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger, samt oppfatninger knyttet til den nye revisjonsberetningen og det nye konseptet KAM. I dette kapittelet vil jeg drøfte denne masteroppgavens funn opp mot relevant teori og forskning som ble gjennomgått tidligere i denne masteroppgaven, samt komme med egne tolkninger og vurderinger av funnene.

Forventninger til revisor og revisjonen

Resultatene knyttet til det første forskningsspørsmålet viser at norske ikke-profesjonelle investorer i svært liten grad forventer absolutt sikkerhet for at revisor skal avdekke vesentlig feilinformasjon. Disse funnene er i konflikt med tidligere forskning (Epstein & Geiger, 1994; Humphrey et al., 1993). På bakgrunn av resultatene fra tidligere forskning, forventet jeg å finne at norske ikke-profesjonelle investorer i større grad ville forvente absolutt sikkerhet fra revisor, særlig med hensyn på misligheter. Mine funn viste riktignok at flere forventet absolutt sikkerhet for at revisor skulle avdekke misligheter i motsetning til feil, men totalt var det fremdeles på et lavt nivå i forhold til hele respondentmassen. Dette gir en indikasjon på at et forventningsgap, med hensyn til sikkerhetsnivået en revisjon gir, ikke eksisterer i stor grad blant norske ikke-profesjonelle investorer.

Et annet interessant resultat er hvordan forventningene til sikkerhetsnivået en revisjon gir varierer blant de med og uten erfaring fra regnskap eller revisjon, samt ulik investeringserfaring. På den ene siden viser mine funn at det er større ulikheter og spredning i forventninger blant de uten erfaring fra regnskap eller revisjon, og de med minst investeringserfaring. På den annen side forventer en større andel blant de med erfaring fra regnskap eller revisjon og de med mest investeringserfaring absolutt sikkerhet fra revisor når det gjelder avdekking av vesentlige feil. I tilfellet av misligheter er det imidlertid ingen med erfaring fra regnskap eller revisjon som forventer absolutt sikkerhet fra revisor, og de med mest investeringserfaring forventer absolutt sikkerhet fra revisor i mindre grad

enn de med mindre investeringserfaring. Mine funn er derfor noe splittet. Studien til Epstein og Geiger (1994) viste at sannsynligheten for at investorer forventet absolutt sikkerhet ville minske med kunnskap fra regnskap, revisjon og investering. Jeg finner altså støtte for dette i min masteroppgave når det kommer til forventninger knyttet til misligheter, men ikke ved feil.

Bruk av revisjonsberetningen

Med hensyn til forskningsspørsmål nummer to, viser mine funn at norske ikke-profesjonelle investorer i varierende grad bruker revisjonsberetningen som en del av sitt beslutningsgrunnlag når de investerer i aksjer. Majoriteten bruker den sjeldent eller aldri. I tillegg viser mine funn at de som først bruker revisjonsberetningen i stor grad kun er interessert i hvorvidt revisjonsberetningen er ren eller ikke. Dette indikerer at revisjonsberetningen kun har en signalverdi for norske ikke-profesjonelle investorer og samsvarer med studiene til Church et al. (2008), Coram et al. (2011) og Gray et al. (2011), samt investorundersøkelsen til Carcello (2012) hvor det kommer frem at brukerne kun sjekker konklusjonen av revisjonen, samt skummer gjennom revisjonsberetningen for å lete etter avvik.

Det kan være flere mulige grunner til dette. Coram et al. (2011) argumenterer blant annet for at revisjonsberetningen må inneholde mer skreddersydd informasjon fremfor mengder standardisert informasjon, for å øke dens informasjonsverdi. Mine funn fra intervjuene støtter opp under dette, da min tolkning er at intervjuobjektene mente informasjonen som kommer frem i revisjonsberetningen var svært standardisert og hadde liten verdi for dem med hensyn til investeringsbeslutninger. En annen mulig forklaring kan være at norske ikke-profesjonelle investorer tar sine investeringsbeslutninger basert på informasjon fra andre kilder enn regnskapet og revisjonsberetningen, som for eksempel media, teknisk analyse og magefølelse, noe som også kom frem av intervjuene.

Fra intervjuene er det også kommet frem indikasjoner på at bruken av revisjonsberetningen kan variere etter hva slags type investor man er, for eksempel om man er kortsiktig eller langsiktig.

Den nye revisjonsberetningen og KAM

De tre siste forskningsspørsmålene jeg ønsket å besvare var relatert til den nye revisjonsberetningen og det nye konseptet KAM. Som nevnt i forrige kapittel var det svaralternativet *Verken eller* som var dominerende i denne delen av spørreundersøkelsen. I det følgende vil jeg først kort diskutere mine funn, før jeg til slutt tar en helhetlig diskusjon rundt disse resultatene.

Mine funn, med hensyn til forskningsspørsmål tre, viser at omtrent en fjerdedel mener innføringen av KAM har gitt dem en økt forståelse for revisors rolle og omtrent en femtedel mener KAM har gitt dem en økt forståelse for revisjonsprosessen. Det er lite tilgjengelig forskning å vurdere disse funnene opp mot da konseptet er relativt nytt, men et av standardsetternes formål med implementeringen av KAM var å gi større åpenhet og innsikt rundt revisjonen (IAASB, 2016b).

Når det kommer til forskningsspørsmål fire, viser mine funn at omtrent en femtedel mener innføringen av KAM har gitt dem økt forståelse for områder i regnskapet hvor ledelsen har utøvd betydelig skjønn, og økt forståelse for det reviderte foretaket. Omtrent like mange mener det motsatte.

Det siste forskningsspørsmålet mitt omhandlet den nye revisjonsberetningen som helhet, med hensyn til språk og forståelse. Resultatene viste at omtrent 30 prosent mente at den nye revisjonsberetningen både inneholdt mindre standardisert tekst og var enklere å lese og forstå, sammenlignet med den gamle revisjonsberetningen.

Årsaker til at *Verken eller* var det dominerende svaralternativet i denne delen av spørreundersøkelsen kan være mange. Muligens er konseptet for nytt til at respondentene har fått dannet seg et ordentlig inntrykk av konseptet. En annen mulig årsak er at de ikke kjenner til KAM, og fremdeles kun ser på konklusjonen, som nå er plassert først i den nye revisjonsberetningen. Fra intervjuene som ble gjennomført, er min tolkning at avsnittet om KAM i tillegg kan være noe utfordrende å forstå. Dette støttes av Köhler et al. (2016) som fant at KAM ikke hadde noen informasjonsverdi for ikke-profesjonelle investorer da de ikke klarer å håndtere informasjonen.

7. AVSLUTNING OG VEIEN VIDERE

I det følgende vil hovedfunnene fra undersøkelsen konkluderes, før masteroppgavens begrensninger gjennomgås, herunder svakheter ved undersøkelsen, samt alternative gjennomføringsmetoder. Til slutt presenteres forslag til videre forskning, basert på mine erfaringer og vurderinger gjennom arbeidet med denne masteroppgaven.

Denne masteroppgavens formål har vært å undersøke norske ikke-profesjonelle investorers oppfatninger og forventninger til revisor, deres oppfatning og bruk av revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger, samt oppfatninger knyttet til den nye revisjonsberetningen og det nye konseptet KAM.

Forskningsspørsmålene som ble utledet fra teori- og litteraturgjennomgangen er forsøkt besvart ved gjennomføring av en kvantitativ spørreundersøkelse og etterfølgende kvalitative semistrukturerte intervjuer.

Det har blitt avdekket at norske ikke-profesjonelle investorer i liten grad forventer absolutt sikkerhet for at revisor skal avdekke vesentlig feilinformasjon, herunder feil og misligheter. Funnet indikerer at et forventningsgap, med hensyn til sikkerhetsnivået en revisjon gir, ikke er utbredt blant norske ikke-profesjonelle investorer.

Videre er det avdekket at majoriteten av norske ikke-profesjonelle investorer sjeldent eller aldri bruker revisjonsberetningen som en del av sitt grunnlag ved investeringsbeslutninger. En årsak til dette kan være at denne brukergruppen i stor grad baserer sine investeringsbeslutninger på andre kilder enn det reviderte regnskapet og revisjonsberetningen.

Avslutningsvis er det forsøkt å avdekke norske ikke-profesjonelle investorers oppfatninger til den nye revisjonsberetningen og KAM. Mine funn er at majoriteten av denne brukergruppen muligens ikke forstår informasjonen som formidles i avsnittet om KAM, ikke kjenner til KAM eller fremdeles kun er interessert i konklusjonen i revisjonsberetningen. Det er imidlertid avdekket noen indikasjoner på at avsnittet om KAM har gitt norske ikke-profesjonelle investorer en økt forståelse for revisors rolle ved revisjon av regnskap. Videre er det ikke avdekket at avsnittet om KAM har gitt denne brukergruppen økt forståelse for ledelsens bruk av estimater og skjønnsmessige vurderinger. Til slutt er det også

avdekket indikasjoner på at norske ikke-profesjonelle investorer mener at den nye revisjonsberetningen, som helhet, inneholder mindre standardisert tekst og er enklere å lese og forstå, i motsetning til den gamle revisjonsberetningen.

Denne masteroppgaven bidrar til å belyse norske ikke-profesjonelle investorers oppfatninger og forventninger til revisor og sikkerhetsnivået en revisjon gir. Videre er brukergruppens oppfatninger og bruk av revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger kartlagt. I tillegg er det forsøkt å måle effektene av den nye revisjonsberetningen og KAM blant norske ikke-profesjonelle investorer. Lignende undersøkelser er ikke gjennomført, meg bekjent, i Norge tidligere, og åpner opp for flere interessante problemstillinger for videre forskning.

7.1 Begrensninger

Som ved alle andre undersøkelser, bør man også være kritisk til funnene i denne masteroppgaven, da den også har sine naturlige begrensninger. Norske ikke-profesjonelle investorer er en svært heterogen gruppe som i tillegg er vanskelig å identifisere. I den kvantitative delen av undersøkelsen ble det benyttet et bekvemmelighetsutvalg, hvor aksjeeiere i Nordnet, samt medlemmer av et aksjeforum på Facebook fikk muligheten til å delta. Denne begrensningen hindrer mange potensielle norske ikke-profesjonelle investorer fra å delta. Hele den teoretiske populasjonen er følgelig ikke tilstrekkelig representert, hvilket er en kjent svakhet ved web-baserte spørreundersøkelser.

Videre foreligger det alltid en viss risiko for at respondenter i en spørreundersøkelse vil tolke spørsmål og svaralternativer ulikt. Dette ble forsøkt håndtert ved å eksplisitt forklare begreper og lignende under spørsmålene, som etter min vurdering krevde det. Likevel foreligger det en risiko for at disse forklaringene også kan tolkes ulikt av respondentene.

En annen begrensning er antall intervjuobjekter i den kvalitative delen av undersøkelsen. Grunnet flere avlysninger fra potensielle intervjuobjekter og den naturlige tids- og ressursbegrensningen en masteroppgave har, ble det ikke tilstrekkelig med tid til å gjennomføre flere intervjuer, selv om flere intervjuer ville vært ønskelig og hensiktsmessig.

Den nye revisjonsberetningen og KAM er i tillegg en relativt ny endring, og i ettertid kan det tenkes at det burde blitt gjennomført en annen metode for å måle effekten KAM har hatt, eller potensielt kan ha, på denne brukergruppen.

7.2 Forslag til videre forskning

Arbeidet med denne masteroppgaven har også gitt meg flere tanker om videre forskning og alternative gjennomføringsmetoder. Et forslag er å gjennomføre en lignende undersøkelse basert på et større utvalg, som kan åpne for muligheten til å generalisere. En mulighet kan være å få til et samarbeid med Aksjonærforeningen, hvilket ble forsøkt uten hell i denne masteroppgaven. Et samarbeid der kan muligens øke sannsynligheten for å nå bredt ut.

Det hadde også vært interessant å gjennomføre en studie som undersøker hvordan bruk av revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger varierer mellom kortsiktige og langsiktige ikke-profesjonelle investorer, da jeg har fått indikasjoner på at bruken av det reviderte regnskapet og revisjonsberetningen er mer relevant for langsiktige investorer.

En annen interessant innfallsvinkel vil være å forske på andre regnskapsbrukeres bruk av revisjonsberetningen, som for eksempel norske profesjonelle investorer og kreditorer. Det vil også være interessant å undersøke disse brukernes oppfatninger knyttet til den nye revisjonsberetningen og spesielt KAM.

Da min undersøkelse kun gir en indikasjon på ett element av forventningsgapet i revisjon, herunder sikkerhetsnivået en revisjon gir, kan det i tillegg være nyttig å gjennomføre en større undersøkelse i Norge knyttet til forventningsgapet i revisjon. En fornuftig og sammenlignbar metode kan for eksempel være å gjennomføre lik undersøkelse som Dixon et al. (2006) og Best et al. (2001), som gjennomfører en undersøkelse blant revisorer, kreditorer og investorer, og dekker langt flere elementer av forventningsgapet enn kun sikkerhetsnivået ved en revisjon.

Videre er den nye revisjonsberetningen og KAM relativt nye endringer, og det kan tenkes at en annen metode, som for eksempel fokusgrupper hvor gruppen hadde diskutert oppfatninger, fordeler og ulemper ved den nye revisjonsberetningen og KAM, kunne gitt bedre resultater. En annen tilnærming

kan muligens være et beslutningseksperiment hvor utvalget blir delt i to; en gruppe som får et regnskap og en revisjonsberetning basert på den gamle malen og en gruppe som får et regnskap og en revisjonsberetning basert på den nye malen som inneholder et avsnitt om KAM. Da kunne man målt potensielle effekter KAM har på beslutningene som tas.

LITTERATURLISTE

- Aksjeloven. Lov 13. juni 1997 nr. 44 om aksjeselskaper.
- AksjeNorge. (2018). Kvinner og aksjer. Hentet fra
<http://aksjenorge.no/aktuelt/2018/03/08/kvinner-og-aksjer/>
- Allmennaksjeloven. Lov 13. juni 1997 nr. 45 om allmennaksjeselskaper.
- Arens, A. A., Elder, R. J., Beasley, M. S., & Hogan, C. E. (2017). *Auditing and Assurance Services* (16. utg.). Harlow: Pearson.
- Asare, S. K., & Wright, A. M. (2012). Investors', Auditors', and Lenders' Understanding of the Message Conveyed by the Standard Audit Report on the Financial Statements. *Accounting Horizons*, 26(2), 193-217.
doi:10.2308/acch-50138
- Benston, G. J., & Hartgraves, A. L. (2002). Enron: what happened and what we can learn from it. *Journal of Accounting and Public Policy*, 21(2), 105-127.
- Best, P. J., Buckby, S., & Tan, C. (2001). Evidence of the Audit Expectation Gap in Singapore. *Managerial Auditing Journal*, 16(3), 134-144.
- Carcello, J. V. (2012). What Do Investors Want from the Standard Audit Report? *The CPA Journal*, 82(1), 22-28.
- Christensen, B. E., Glover, S. M., & Wolfe, C. J. (2014). Do Critical Audit Matter Paragraphs in the Audit Report Change Nonprofessional Investors' Decision to Invest? *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 33(4), 71-93. doi:10.2308/ajpt-50793
- Church, B. K., Davis, S. M., & McCracken, S. A. (2008). The Auditor's Reporting Model: A Literature Overview and Research Synthesis. *Accounting Horizons*, 22(1), 69-90. doi:10.2308/acch.2008.22.1.69
- Coram, P. J., Mock, T. J., Turner, J. L., & Gray, G. L. (2011). The Communicative Value of the Auditor's Report. *Australian Accounting Review*, 21(3), 235-252. doi:10.1111/j.1835-2561.2011.00140.x

- Cordoş, G-S., & Fülöp, M-T. (2015). Understanding audit reporting changes: introduction of Key Audit Matters. *Accounting and Management Information Systems*, 14(1), 128-152.
- Dixon, R., Woodhead, A. D., & Sohlman, M. (2006). An investigation of the expectation gap in Egypt. *Managerial Auditing Journal*, 21(3), 293-302. doi:10.1108/02686900610653026
- DnR. (2009). Den norske Revisorforenings regler om etikk.
- DnR. (2013). *Re: IAASB Exposure Draft (ED) 'Reporting on Audited Financial Statements: Proposed New and Revised International Standards on Auditing (ISAs)'*. Hentet fra <https://www.ifac.org/system/files/publications/exposure-drafts/comments/Commentletter-ReportingonAuditedFinancialStatements-Norway.pdf>
- DnR. (2016). *Den mest betydningsfulle endringen i revisors rapportering på flere tiår*. Hentet fra <https://www.revisorforeningen.no/fag/nyheter/den-mest-betydningsfulle-endringen-i-revisors-rapportering-pa-flere-tiar/>
- Eilifsen, A., Messier Jr, W. F., Glover, S. M., & Prawitt, D. F. (2014). *Auditing & Assurance Services* (3. utg.). Berkshire: McGraw-Hill Education.
- Eisenhardt, K. M. (1989). Agency Theory: An Assessment and Review. *Academy of Management Review*, 14(1), 57-74.
- Epstein, M. J., & Geiger, M. A. (1994). Investor views of audit assurance: Recent evidence of the expectation gap. *Journal of Accountancy*, 177(1), 60-66.
- Firth, M. (1978). Qualified Audit Reports: Their Impact on Investment Decisions. *The Accounting Review*, 53(3), 642-650. Hentet fra <https://www.jstor.org/stable/245672>
- FRC. (2015). *Extended auditor's reports: A review of experience in the first year*. Hentet fra <https://www.frc.org.uk/getattachment/561627cc-facb-431b-beda-ead81948604e/Extended-Auditor-Reports-March-2015.pdf>

- FRC. (2016). *Extended auditor's reports: A further review of experience*. Hentet fra <https://www.frc.org.uk/getattachment/76641d68-c739-45ac-a251-cabbfd2397e0/Report-on-the-Second-Year-Experience-of-Extended-Auditors-Reports-Jan-2016.pdf>
- Geiger, M. A., Raghunandan, K., & Riccardi, W. (2014). The Global Financial Crisis: U.S. Bankruptcies and Going-Concern Audit Opinions. *Accounting Horizons*, 28(1), 59-75. doi:10.2308/acch-50659.
- Gold, A., Gronewold, U., & Pott, C. (2012). The ISA 700 Auditor's Report and the Audit Expectation Gap – Do Explanations Matter? *International Journal of Auditing*, 16(3), 286-307. doi:10.1111/j.1099-1123.2012.00452.x
- Gómez-Guillamón, A. D. (2003). The usefulness of the audit report in investment and financing decisions. *Managerial Auditing Journal*, 18(6-7), 549-559.
- Gray, G. L., Turner, J. L., Coram, P. J., & Mock, T. J. (2011). Perceptions and Misperceptions Regarding the Unqualified Auditor's Report by Financial Statement Preparers, Users, and Auditors. *Accounting Horizons*, 25(4), 659-684. doi:10.2308/acch-50060
- Gulden, B. P. (2015). *Den eksterne revisor* (9. utg.) Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Gulden, B. P. (2016). *Revisjon – teori og metode* (7. utg.). Oslo: Cappelen Damm.
- Hagen, K. M. (2016). Ny revisjonsberetning. *Revisjon og regnskap*, 14(4), 40-41. Hentet fra <https://www.revregn.no/asset/pdf/2016/4-40-1.pdf>
- Healy, P. M., & Palepu, K. G. (2003). The Fall of Enron. *Journal of Economic Perspectives*, 17(2), 3-26. doi:10.1257/089533003765888403
- Humphrey, C., Moizer, P., & Turley, S. (1993). The Audit Expectations Gap in Britain: An Empirical Investigation. *Accounting and Business Research*, 23(91A), 395-411. doi:10.1080/00014788.1993.9729907
- IAASB. (2009). ISA 700 Forming an opinion and reporting on financial statements. IFAC.

- IAASB. (2010a). ISA 200 Overordnede mål for den uavhengige revisor og gjennomføringen av en revisjon i samsvar med de internasjonale revisjonsstandardene. IFAC/DnR.
- IAASB. (2010b). ISA 320 Vesentlighet ved planlegging og gjennomføring av en revisjon. IFAC/DnR.
- IAASB. (2010c). ISA 500 Revisjonsbevis. IFAC/DnR.
- IAASB. (2011). *Enhancing the Value of Auditor Reporting: Exploring Options for Change* (Consultation Paper). IFAC. Hentet fra http://www.ifac.org/system/files/publications/exposure-drafts/CP_Auditor_Reporting-Final.pdf
- IAASB. (2015a). Auditor Reporting – Key Audit Matters. IFAC. Hentet fra <https://www.ifac.org/publications-resources/auditor-reporting-key-audit-matters>
- IAASB. (2015b). Auditor Reporting – Illustrative Key Audit Matters. IFAC. Hentet fra <https://www.ifac.org/publications-resources/auditor-reporting-illustrative-key-audit-matters>
- IAASB. (2015c). Internasjonalt rammeverk for attestasjonsoppdrag. IFAC/DnR.
- IAASB. (2016a). ISA 700 (Revidert) Konklusjon og rapportering om regnskaper. IFAC/DnR.
- IAASB. (2016b). ISA 701 Omtale av sentrale forhold ved revisjonen i den uavhengige revisors beretning. IFAC/DnR.
- IAASB. (2016c). ISA 705 (Revidert) Modifikasjoner i konklusjonen i den uavhengige revisors beretning. IFAC/DnR.
- IAASB. (2016d). ISA 706 (Revidert) Presiseringsavsnitt og avsnitt om «andre forhold» i den uavhengige revisors beretning. IFAC/DnR.
- IAASB. (2018). Auditor Reporting. Hentet fra <http://www.iaasb.org/projects/auditor-reporting>
- IFAC. (2018). About the International Federation of Accountants. Hentet fra <https://www.ifac.org/about-ifac>

- Jacobsen, D. I. (2018). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?* (3. utg.). Oslo: Cappelen Damm.
- Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305-360.
- Kjelløkken, R. (2018). Ny revisjonsberetning. *Magma*. Hentet fra <https://www.magma.no/ny-revisjonsberetning>
- Koh, H. C., & Woo, E. (1998). The expectation gap in auditing. *Managerial Auditing Journal*, 13(3), 147-154. Hentet fra <https://doi.org/10.1108/02686909810208038>
- Köhler, A. G., Ratzinger-Sakel, N. V. S., & Theis, J. C. (2016). The Effect of Key Audit Matters on the Auditor's Report's Communicative Value: Experimental Evidence from Investment Professionals and Non-professional Investors. Hentet fra <http://ssrn.com/abstract=2838162>
- Lyke, B., & Jickling, M. (2002). *WorldCom: The Accounting Scandal* (Research Service Report for Congress). Hentet fra <http://www.iwar.org.uk/news-archive/crs/13384.pdf>
- Manson, S., & Zaman, M. (2001). Auditor Communication in an Evolving Environment: Going Beyond SAS 600 Auditors' Reports on Financial Statements. *British Accounting Review*, 33(2), 113-136.
- MARC. (2011). A Framework for Extended Audit Reporting. Hentet fra https://www.accaglobal.com/content/dam/accaglobal/PDF-technical/audit-publications/extended_audit_reporting.pdf
- Mock, T. J., Bédard, J., Coram, P. J., Davis, S. M., Espahbodi, R., & Warne, R. C. (2013). The Audit Reporting Model: Current Research Synthesis and Implications. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32(1), 323-351. doi:10.2308/ajpt-50294
- Monroe, G. S., & Woodliff, D. R. (1993). The effect of education on the audit expectation gap. *Accounting and Finance*, 33(5), 61-78.

- Monroe, G. S., & Woodliff, D. R. (1994). An empirical investigation of the audit expectation gap: Australian evidence. *Accounting and Finance*, 34(5), 47-74.
- Vanstraelen, A., Schelleman, C., Meuwissen, R., & Hofmann, I. (2012). The Audit Reporting Debate: Seemingly Intractable Problems and Feasible Solutions. *European Accounting Review*, 21(2), 193-215.
- PCAOB. (2018). Investor Advisory Group. Hentet fra <https://pcaobus.org/About/Advisory/Pages/IAG.aspx>
- Porter, B. (1993). An Empirical Study of the Audit Expectation-Performance Gap. *Accounting and Business Research*, 24(93), 49-68.
- Porter, B., Ó hÓgartaigh, C., & Baskerville, R. (2009). Report on Research Conducted in the United Kingdom and New Zealand in 2008 Investigating the Audit Expectation-Performance Gap and User's Understanding of, and Desired Improvements to, the Auditor's Report. Hentet fra http://www.ifac.org/system/files/downloads/Porter_et_al_Final_Report_Combined.pdf
- Porter, B., Ó hÓgartaigh, C., & Baskerville, R. (2012). Audit Expectation-Performance Gap Revisited: Evidence from New Zealand and the United Kingdom Part 1: The Gap in New Zealand and the United Kingdom in 2008. *International Journal of Auditing*, 16(2), 101-129.
doi:10.1111/j.1099-1123.2011.00443.x
- PwC. (2015). *Delivering the value of the audit: New insightful audit reports*. Hentet fra <https://www.pwc.com/gx/en/audit-services/publications/assets/pwc-auditing-report-new-insightful.pdf>
- Rafen, N. (2016). Ny og mer relevant revisjonsberetning fra 2016. *Magma*. Hentet fra <https://www.magma.no/ny-og-mer-relevant-revisjonsberetning-fra-2016>
- Revisorloven. Lov 15. januar 1999 nr. 2 om revisjon og revisorer.
- Ross, S. A. (1973). The Economic Theory of Agency: The Principal's Problem. *American Economic Review*, 63(2), 134-139.

- Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2016). *Research Methods for Business Students* (7. utg.). Harlow: Pearson.
- Sikka, P. (2009). Financial crisis and the silence of the auditors. *Accounting, Organizations and Society*, 34(6-7), 868-873.
doi:10.1016/j.aos.2009.01.004
- Smith, K. W. (2016). Tell Me More: A Content Analysis of Expanded Auditor Reporting in the United Kingdom. Hentet fra
https://pcaobus.org/Rulemaking/Docket034/071c_Smith.pdf
- Store norske leksikon. (2009). Arthur Andersen. Hentet fra
https://snl.no/Arthur_Andersen
- Zikmund, W. G., Babin, B. J., Carr, J. C., & Griffin, M. (2013). *Business Research Methods* (9. utg.). Canada: Cengage Learning.

VEDLEGG A: SPØRREUNDERSØKELSE

Denne undersøkelsen er en del av min masteroppgave ved Handelshøyskolen BI. Formålet er å undersøke norske investorers oppfatninger og forventninger til revisor, bruk av revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger, samt oppfatninger knyttet til den nye revisjonsberetningen og det nye konseptet Key Audit Matters (KAM). Undersøkelsen er helt anonym, består av fire korte deler og tar 3-5 minutter å svare på.

Tusen takk for at du bidrar.

Neste

Hvilket kjønn er du?

Mann

Kvinne

Hvor gammel er du? (Oppgi med tall, uten desimaler)

Hva er din høyeste fullførte utdanning?

Grunnskole

Videregående skole

Bachelorgrad (økonomisk retning)

Bachelorgrad (annen retning)

Mastergrad (økonomisk retning)

Mastergrad (annen retning)

Doktorgrad (økonomisk retning)

Doktorgrad (annen retning)

Annet, vennligst spesifiser:

Hvor mange års erfaring har du med investering i børsnoterte aksjer?

0 10 20 30 40 50 60 70 80

Antall år

Har du arbeidserfaring fra regnskapsføring eller revisjon?

Ja

Nei

Forrige

Neste

Ta stilling til utsagnet nedenfor.

"Jeg har god forståelse for revisors arbeid og plikter ved revisjon av børsnoterte foretak"

Helt uenig

Litt uenig

Verken eller

Litt enig

Helt enig

Hvilken grad av sikkerhet forventer du for at revisor avdekker vesentlig feilinformasjon med hensyn til **utilsiktede** feil i regnskapet som blir revidert?

**Feilinformasjon er å anse som vesentlig dersom de, enkeltvis eller samlet, rimelig kan forventes å påvirke de økonomiske beslutningene som treffes av brukerne på grunnlag av regnskapet.*

Absolutt sikkerhet

Høy sikkerhet

Moderat sikkerhet

Lav sikkerhet

Ingen sikkerhet

Hvilken grad av sikkerhet forventer du for at revisor avdekker vesentlig feilinformasjon med hensyn til **tilsiktede** feil (misligheter), i regnskapet som blir revidert?

**Feilinformasjon er å anse som vesentlig dersom de, enkeltvis eller samlet, rimelig kan forventes å påvirke de økonomiske beslutningene som treffes av brukerne på grunnlag av regnskapet.*

Absolutt sikkerhet

Høy sikkerhet

Moderat sikkerhet

Lav sikkerhet

Ingen sikkerhet

Forrige

Neste

Ta stilling til utsagnet nedenfor.

"Revisjonsberetningen inngår i mitt beslutningsgrunnlag når jeg vurderer å investere i et børsnotert foretak"

Aldri	Sjeldent	Noen ganger	Som oftest	Alltid
-------	----------	-------------	------------	--------

Ta stilling til utsagnet nedenfor.

"Jeg er bare interessert i om revisjonsberetningen er ren* eller ikke"

**Med ren revisjonsberetning menes en beretning hvor revisor konkluderer med at regnskapet er utarbeidet i samsvar med gjeldende lover og regler.*

Helt uenig	Litt uenig	Verken eller	Litt enig	Helt enig
------------	------------	--------------	-----------	-----------

[Forrige](#)

[Neste](#)

Du har nå kommet til undersøkelsens siste del.

Her vil du bli presentert for ulike utsagn knyttet til den nye revisjonsberetningen og implementeringen av det nye konseptet "Sentrale forhold ved revisjonen" eller "Key Audit Matters" (omtalt som KAM i de følgende utsagnene).

[Forrige](#)

[Neste](#)

Ta stilling til utsagnene nedenfor.

"Implementeringen av KAM i revisjonsberetningen har..."

	Helt uenig	Litt uenig	Verken eller	Litt enig	Helt enig
"... økt min bruk av revisjonsberetningen ved investeringsbeslutninger"	☐	☐	☐	☐	☐
"... økt min forståelse av revisjonsprosessen"	☐	☐	☐	☐	☐
"... økt min forståelse av det reviderte foretaket"	☐	☐	☐	☐	☐
"... gitt meg en økt forståelse for revisors rolle ved revisjon av regnskap"	☐	☐	☐	☐	☐
"... økt min forståelse knyttet til områder i regnskapet hvor foretakets ledelse har benyttet estimater og skjønsmessige vurderinger"	☐	☐	☐	☐	☐

Ta stilling til utsagnene nedenfor.

"Den nye revisjonsberetningen..."

	Helt uenig	Litt uenig	Verken eller	Litt enig	Helt enig
"... inneholder mindre standardisert tekst enn den tidligere revisjonsberetningen"	☐	☐	☐	☐	☐
"... har et mer forståelig språk og er enklere å lese enn den tidligere revisjonsberetningen"	☐	☐	☐	☐	☐

Forrige

Neste

Tusen takk for at du tok deg tid til å svare på denne undersøkelsen.

VEDLEGG B: INTERVJUGUIDE

Spørsmålene er veiledende for intervjuets temaer og spørsmål som vil stilles. Dialogen i de ulike intervjuene kan utvikle seg ulikt, og alle oppfølgingsspørsmål vil ikke nødvendigvis komme frem av intervjuguiden.

1. Bakgrunnsinformasjon

- Alder
- Utdanning
- Hvor mange års erfaring har du med investering i børsnoterte aksjer?
- Har du arbeidserfaring fra regnskap eller revisjon?

2. Forventninger til revisor og revisjonen

- Hva er din oppfatning av revisor?
- Hvor høy sikkerhet forventer du, fra en ren revisjonsberetning, for at det reviderte regnskapet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon?
 - Er det noen forskjeller i dine forventninger, med hensyn på avdekking av feil kontra misligheter?
 - Hvorfor?

3. Bruk av revisjonsberetningen

- Hva er din oppfatning av revisjonsberetningen?
- Leser du revisjonsberetningen når du vurderer å investere/bli i et børsnotert foretak?
 - Hvorfor/hvorfor ikke?
 - Hvis ja → Hva slags informasjon er du da interessert i?
- Hvorfor tror du så få norske ikke-profesjonelle investorer bruker revisjonsberetningen som en del av sitt investeringsgrunnlag?
- Hvorfor tror du de som bruker revisjonsberetningen som en del av sitt investeringsgrunnlag i stor grad kun er interessert i om revisjonsberetningen er ren eller ikke?

4. Den nye revisjonsberetningen og KAM

- Kjenner du til konseptet KAM?
 - Hvis nei → Forklar og vis eksempler
 - Hvis ja → Hva er dine tanker rundt KAM?
- Hva er ditt førsteinntrykk av KAM?
- Tror du avsnittet om KAM kan hjelpe deg som investor med å bedre forstå det reviderte foretaket?
- Tror du avsnittet om KAM kan hjelpe deg som investor med å bedre forstå revisors rolle og arbeid?
- Er informasjonen som kommuniseres i KAM avsnittet forståelig for deg?
 - Tror du noen investorer, generelt sett, kan ha utfordringer med å forstå denne type informasjon?
- Er det noen slags form for informasjon du skulle ønske ble gitt i beskrivelsen av KAM, eventuelt generelt i revisjonsberetningen?
- Hvorfor så mye «Verken eller» i spørreundersøkelsen?
 - Forstår de ikke?
 - Kjenner ikke til KAM?